

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Місцеві фінанси і проблеми їх розвитку в Україні»**
(назва теми)

здобувача Балюк Іванна Богданівна
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к. е. н., доцент Кондратюк Сергій Якович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., проф. Буряченко Андрій Євгенович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

В

С

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В

У

1.1. Економічна сутність, структура, функції та завдання місцевих фінансів в

.....

А

Р

Н

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ

Ф.....

2.1. Загальна характеристика індикаторів і показників місцевих фінансів в

.....

2.2. Аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів та їх вплив на соціальний розвиток

Н

2.3. Оцінка фінансів місцевого господарства та їх вплив на економічний розвиток

У

В

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В

В.....

3.1. Зарубіжний досвід розвитку місцевих фінансів окремих країн-членів

.....

К

Р.....

М

Н

Е.....

Н

О.....

В

Е

ВСТУП

Актуальність теми місцевих фінансів України обумовлена необхідністю удосконалення механізмів фінансування місцевих бюджетів у контексті децентралізації та війни, що впливає на економічну стабільність регіонів. Незважаючи на значні реформи, існують невирішені проблеми у сфері розподілу фінансових ресурсів, що стримують ефективний розвиток місцевого господарства. Це дослідження спрямоване на аналіз поточного стану місцевих фінансів та визначення шляхів їх оптимізації для сприяння економічному розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження місцевих фінансів в Україні має значний ступінь розробки, про що свідчать численні праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Важливий внесок у цю сферу зробили Атаманюк-Зелінська У.З., Базилевич В.Д., Василик О.Д., Возняк Г.В., Волкова В.В. та Гончаренко М.В. Їхні дослідження охоплюють різні аспекти фінансового управління на місцевому рівні, включаючи податкову політику, бюджетну децентралізацію, аналіз виконання місцевих бюджетів у кризові періоди, а також теоретичні основи та практичні підходи до розвитку місцевих фінансів. Зокрема, Крисоватий А. І. та Ткачик Ф. П. досліджували податкову політику і фінансовий контроль, Атаманюк-Зелінська У.З. аналізувала тенденції виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану, а Возняк Г.В. розглядав сучасні парадигми бюджетної політики розвитку регіонів України.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка механізму функціонування місцевих фінансів України та визначення їх впливу на економічний розвиток регіонів. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити економічну сутність місцевих фінансів;
- охарактеризувати нормативно-правове регулювання місцевих фінансів;
- провести аналіз структури доходів і видатків місцевих бюджетів.
- оцінити фінансову автономію місцевих бюджетів та їх здатність до самостійного фінансового управління.

- визначити ключові чинники, що впливають на ефективність використання фінансових ресурсів місцевими органами влади.
- розробити рекомендації щодо оптимізації фінансування місцевих бюджетів для забезпечення сталого економічного розвитку регіонів.

Об'єктом дослідження є місцеві фінанси України.

Предметом дослідження є відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання місцевих бюджетів, а також їхній вплив на економічний розвиток України.

Для досягнення мети дослідження використовувалися такі *методи дослідження*: а) аналіз і синтез для оцінки структурних компонентів місцевих фінансів; б) статистичний аналіз для обробки кількісних даних про доходи і видатки місцевих бюджетів за період 2018-2023 років, цей метод дозволив визначити основні тенденції, динаміку змін і виявити ключові фактори, що впливають на фінансовий стан місцевих бюджетів; в) порівняльний аналіз для виявлення особливостей фінансування місцевих бюджетів.

Теоретична значущість роботи полягає у розвитку методичних підходів до аналізу та оцінки фінансового стану місцевих бюджетів України. Запропоновані в роботі методи аналізу фінансових показників дозволяють більш глибоко зрозуміти структуру та динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів, а також визначити основні фактори, що впливають на їх ефективність. Методичні розробки можуть бути використані для подальших досліджень у сфері місцевих фінансів та децентралізації, що сприятиме формуванню більш обґрунтованих рекомендацій для покращення фінансової політики на місцевому рівні.

Практична значущість полягає в можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення фінансового управління на місцевому рівні в Україні. Розроблені рекомендації щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів сприятимуть сталому економічному розвитку регіонів. Зокрема, місцеві органи влади можуть використовувати результати дослідження для оптимізації бюджетного процесу, покращення планування та контролю за виконанням бюджетів, а також для підвищення прозорості та підзвітності

фінансових операцій. Це дозволить більш раціонально розподіляти фінансові ресурси, знижувати дефіцити місцевих бюджетів та забезпечувати стабільне фінансування ключових соціально-економічних потреб громад.

Інформаційна база дослідження включає праці вітчизняних та зарубіжних науковців, статистичні дані офіційних сайтів Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, звіти міжнародних рейтингових агентств, а також фінансові звіти місцевих органів влади.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг роботи – 72 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна сутність, структура, функції та завдання місцевих фінансів в Україні

У сучасній науковій літературі України місцеві фінанси розглядаються крізь призму функцій, завдань та ролі органів місцевого самоврядування. Зокрема, актуальними є такі питання:

1. розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування;
2. обґрунтування необхідності та ефективності децентралізації;
3. визначення механізмів фінансової автономії місцевих бюджетів;
4. забезпечення прозорості та підзвітності в управлінні місцевими фінансами.

Місцеві бюджети виступають основними інструментами фінансування інфраструктурних проектів, освітніх та медичних послуг, а також соціальних програм, що напряду впливає на рівень життя населення. Ефективне управління місцевими фінансами сприяє економічному зростанню, покращенню інвестиційного клімату та зміцненню довіри до місцевих органів влади, що є критично важливим для України в умовах реформ та інтеграції до ЄС.

Історично розвиток науки про місцеві фінанси відбувався відокремленням від державних фінансів. Виділяють такі етапи розвитку цієї галузі [29, с.29]:

- I етап – друга половина XIX століття – 20-ті роки XX століття. У цей період було закладено теоретичні основи місцевих фінансів.
- II етап – 30-80-ті роки XX століття. Часи комуністичного тоталітарного режиму характеризуються згортанням фінансової самостійності місцевих рад та призупиненням наукових досліджень у цій сфері.

- III етап – з початку 1990-х років і до сьогодні. Відбулося визнання необхідності існування інституту місцевого самоврядування з власною фінансовою базою та відокремлення місцевих бюджетів від державного.

У сучасній літературі поняття «місцеві фінанси» розглядається з різних наукових перспектив, відображаючи багатогранність функцій та завдань, які виконуються органами місцевого самоврядування. Таблиця 1.1 представляє різні визначення категорії «місцеві фінанси» від провідних українських дослідників.

Таблиця 1.1 - Визначення категорії «місцеві фінанси»

Автор	Визначення
Муцько А.	Місцеві фінанси розглядаються як система грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування, та включають соціально-економічні відносини щодо управління формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів. [30]
Базилевич В.Д.	Система, що охоплює формування, розподіл і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади для виконання їхніх функцій і завдань. [15]
Гончаренко М.В.	Місцеві фінанси реалізують свою економічну сутність через функції розподілу та перерозподілу ВВП, муніципальне регулювання соціально-економічної діяльності та формування фіскальної політики на місцевому рівні. [22]
Кириленко О.П.	Місцеві фінанси – це система фінансових відносин щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних для виконання завдань органами місцевого самоврядування. [29]
Василик О.Д.	Місцеві фінанси – це форми і методи створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій органів місцевого самоврядування у сфері економічного і соціального розвитку територій. [19]
Березовська С.В.	Фінанси органів місцевого самоврядування – це система економічних відносин, врегульованих правом, що виникають у процесі формування, розподілу та використання фондів коштів для виконання завдань і функцій органів місцевого самоврядування та задоволення суспільних потреб місцевого значення. [16]
Атаманюк-Зелінська У.З.	Місцеві бюджети відіграють важливу роль у вирішенні загальнодержавних завдань економічного та соціального характеру, включаючи фінансування промисловості, енергетики, агропромислового комплексу, інфраструктури, охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. [14]
Павлючук Т.С.	Система формування, розподілу та використання місцевою владою фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій і завдань, як власних, так і делегованих місцевими органами влади. [33]

Джерело: власна розробка

Отже, проаналізувавши праці економістів-вчених з приводу їх трактування поняття «місцеві фінанси», слід зазначити, що вони розглядають його як комплекс фінансових відносин, які включають формування, розподіл та використання

грошових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування. Ці ресурси спрямовані на забезпечення виконання функцій і завдань, закріплених за місцевими органами влади, а також на регулювання соціально-економічної діяльності на відповідних територіях.

Звідси можемо зазначити, що місцеві фінанси – це система фінансових відносин, яка охоплює всі аспекти створення, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення суспільних потреб та виконання завдань органами місцевого самоврядування.

У сучасній літературі основну увагу приділяють декільком ключовим теоріям місцевого самоврядування, кожна з яких пропонує власне розуміння сутності та природи виникнення цього інституту. Нижче наведено рисунок 1.1, де представлено основні теорії, що розглядаються в наукових дослідженнях.

Теорія природних прав общини (Англія, США)	Державна теорія місцевого самоврядування (Франція)	Теорія громадсько- господарського самоврядування (Німеччина)
Сформована у роки Французької революції (1789 р.) як реакція на наполеонівську адміністративну реформу, що встановила міцний централізований бюрократичний механізм влади. Вона трактує природне право людини на колектив (общину).	Сформована в середині XIX ст. завдяки німецькій школі юристів. Має діаметрально протилежні позиції, а органи місцевого самоврядування є органами державного управління, створеними державною владою для реалізації її функцій та завдань на місцевому рівні.	Виникла в Німеччині у другій половині XIX ст. Її ще називають теорією муніципального дуалізму, оскільки вона синтезує ідеї двох попередніх теорій.

Рисунок 1.1 - Теорії сутності і природи виникнення місцевого самоврядування

Джерело: розроблено автором на основі [32, с. 284].

Отже, аналізуючи сучасну наукову літературу, можна зазначити, що місцеве самоврядування розглядається крізь призму різних теоретичних підходів, кожен з яких висвітлює окремі аспекти цього інституту.

На думку Крисоватого А. І. та Ткачика Ф. П., сучасна система місцевого оподаткування потребує внесення коректив у частині диверсифікації спектра податкових повноважень територіальним громадам на основі принципів

фіскального федералізму [28, с. 108]. У своїй роботі автори зазначають, що в українських реаліях важливою є наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах, що забезпечує можливість територіальним громадам надавати якісні та різноманітні послуги своїм жителям. Це включає реалізацію соціальних та інфраструктурних проєктів, створення умов для розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу, а також розробку програм місцевого розвитку та фінансування заходів для всебічного покращання умов проживання жителів.

Фіскальний федералізм є важливим теоретичним підходом, що розглядає питання розподілу фінансових ресурсів і повноважень між різними рівнями влади. Він базується на принципі децентралізації, яка передбачає передачу фінансових і управлінських функцій від центрального уряду до регіональних та місцевих органів влади.

Фіскальний федералізм спрямований на створення системи, де кожен рівень влади має чітко визначені повноваження і відповідальність за збирання і використання фінансових ресурсів. Це включає як право на встановлення власних податків, так і отримання міжбюджетних трансфертів.

Проблематичні аспекти, на які вказують автори, включають недостатню диверсифікацію податкових повноважень та складнощі у функціонуванні грантової системи підтримки окремих юрисдикцій (регіонів). Важливим є впровадження механізмів, що дозволять територіальним громадам більш ефективно використовувати фінансові ресурси для розвитку місцевих інфраструктурних та соціальних проєктів [28, с. 107].

Розглянуті вище теорії стали основою для визначення категорії «місцеві фінанси», що включає сукупність фінансових відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування.

Структура місцевих фінансів охоплює різні джерела доходів та напрямки видатків, що забезпечують функціонування органів місцевого самоврядування та реалізацію їхніх повноважень.

Доходи місцевих фінансів формуються з різноманітних джерел, які забезпечують фінансову автономію та стійкість місцевих бюджетів. Основні

• Податкові доходи (місцеві податки і збори, які встановлюються і адмініструються органами місцевого самоврядування; вони включають, зокрема, податок на нерухоме майно, земельний податок, туристичний збір та інші місцеві збори);

• Неподаткові доходи (плата за послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, наприклад, комунальні послуги, плата за оренду муніципального майна; доходи від майна, яке знаходиться у власності місцевих органів влади, включаючи орендну плату, продаж активів та дивіденди від діяльності муніципальних підприємств);

• Трансфerti (міжбюджетні трансфerti з державного бюджету, які надаються для вирівнювання фінансових можливостей територіальних громад та забезпечення виконання делегованих повноважень; вони включають дотації, субвенції та інші форми фінансової допомоги).

Видатки місцевих фінансів спрямовуються на забезпечення надання якісних публічних послуг та розвиток місцевої інфраструктури. Основні напрями видатків

• Соціальні витрати (фінансування соціальних програм, допомога малозабезпеченим верствам населення, виплати соціальних допомог та субсидій);

• Фінансування інфраструктурних проектів (інвестиції у розвиток та утримання комунальної інфраструктури, включаючи будівництво і ремонт доріг, водопостачання, електропостачання, каналізації та інших об'єктів інфраструктури);

• Витрати на освіту (підтримка освітніх закладів, оплата праці педагогічного персоналу, забезпечення навчальних матеріалів та інші витрати, пов'язані з функціонуванням системи освіти на місцевому рівні);

• Витрати на охорону здоров'я (фінансування медичних установ, оплата медичного персоналу, придбання медичного обладнання і медикаментів, проведення профілактичних заходів та інші витрати у сфері охорони здоров'я);

- Витрати на культуру (підтримка культурних заходів, фінансування бібліотек, музеїв, театрів, розвиток культурної інфраструктури та збереження культурної спадщини).

Таким чином, структура місцевих фінансів відображає широкий спектр фінансових відносин та операцій, що забезпечують фінансову незалежність місцевих органів влади та їхню спроможність ефективно виконувати свої функції. Це включає як мобілізацію різноманітних джерел доходів, так і цільове використання фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

Місцеві фінанси виконують важливі функції, які забезпечують ефективне управління фінансовими ресурсами та сприяють розвитку територіальних громад.

О

- с • Розподільча функція (забезпечення справедливого розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями влади; ця функція спрямована на вирівнювання фінансових можливостей різних територіальних одиниць, що дозволяє забезпечити рівний доступ до публічних послуг для всіх громадян);

- н • Стимулююча функція (створення умов для залучення інвестицій та розвитку підприємництва; місцеві фінанси відіграють важливу роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, що сприяє економічному зростанню та створенню нових робочих місць);

- у • Контрольна функція (забезпечення прозорості та ефективності використання фінансових ресурсів; ця функція включає контроль за дотриманням бюджетних правил, аудит фінансової діяльності місцевих органів влади та звітність перед громадськістю).

і Крім основних функцій, можна виділити також другорядні функції місцевих фінансів[19, с. 8]):

- Виробнича функція (реалізується через формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; ця функція передбачає мобілізацію коштів для фінансування місцевих потреб, включаючи податки, збори, доходи від майна та інші надходження);

ц

е

- Регулююча функція (забезпечує нормативне регулювання діяльності органів місцевого самоврядування при управлінні місцевими фінансами; вона включає розробку та впровадження місцевих нормативних актів, які регулюють бюджетний процес, оподаткування та інші фінансові операції на місцевому рівні).

Ці функції підкреслюють багатогранність ролі місцевих фінансів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад та підвищенні якості життя населення.

Основні завдання місцевих фінансів включають:

- Забезпечення фінансової незалежності місцевих бюджетів.
- Ефективне управління фінансовими ресурсами.
- Підтримка соціально-економічного розвитку регіонів.
- Забезпечення надання якісних послуг населенню.

Таким чином, основні завдання місцевих фінансів забезпечують фінансову стійкість місцевих бюджетів, ефективне управління ресурсами, сприяють соціально-економічному розвитку регіонів та забезпечують надання якісних послуг населенню.

Дяченко С. А. в статті вказує на важливість місцевих фінансів як ключового елемента фінансової системи держави, що забезпечує сталий розвиток регіонів та реалізацію соціально-економічної політики на місцевому рівні. Автор підкреслює, що місцеві фінанси виконують кілька основних функцій, включаючи розподільчу, регулюючу, стимулюючу та контрольну функції. Завдяки цьому, місцеві органи влади можуть ефективно керувати своїми фінансовими ресурсами, забезпечуючи

а На рисунку 1.2 подана схема, що демонструє місце місцевих фінансів у загальній фінансовій системі України.

а

н

н

я

я

к

:

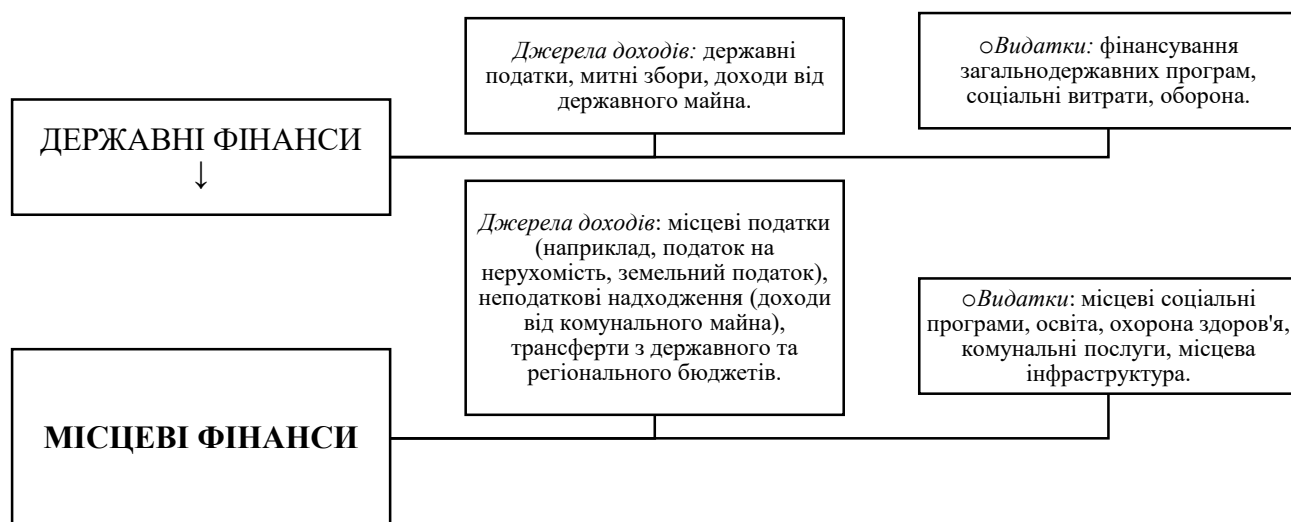

Рисунок 1.2 – Місце місцевих фінансів у загальній фінансовій системі України

Джерело: розроблено автором на основі [23]

Як видно, на рисунку 1.2 представлено взаємозв'язок між різними рівнями фінансової системи України, що дозволяє зрозуміти структуру розподілу фінансових ресурсів від державного до місцевого рівня. Державні фінанси розташовані на верхньому рівні, вони включають основні джерела доходів, такі як державні податки, митні збори та доходи від державного майна, а також основні статті видатків, включаючи фінансування загальнодержавних програм, соціальні витрати та оборону.

На нижньому рівні діаграми розташовані місцеві фінанси, які складаються з доходів і видатків. Доходи місцевих фінансів включають податкові (наприклад, податок на нерухомість, земельний податок), неподаткові надходження (доходи від комунального майна) та трансферти з державного і регіонального бюджетів. Видатки місцевих фінансів спрямовуються на фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я, комунальних послуг та інфраструктури. Ця структура підкреслює важливість місцевих фінансів у забезпеченні якісних послуг для населення та сталого розвитку територій.

Отже, проаналізувавши економічну сутність, структуру, функції та завдання місцевих фінансів в Україні, можна зробити наступні висновки. Місцеві фінанси –

це система фінансових відносин, яка охоплює всі аспекти створення, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення суспільних потреб та виконання завдань органами місцевого самоврядування. Вони виконують ключові функції, такі як розподільча, стимулююча, контрольна, виробнича та регулююча. Структура місцевих фінансів включає різноманітні джерела доходів (податкові, неподаткові, трансферти) та напрями видатків (соціальні витрати, фінансування інфраструктурних проектів, витрати на освіту, охорону здоров'я та культуру). Основні завдання місцевих фінансів спрямовані на забезпечення фінансової незалежності місцевих бюджетів, ефективне управління фінансовими ресурсами, підтримку соціально-економічного розвитку регіонів та надання якісних послуг населенню.

1.2. Становлення та етапи розвитку місцевих фінансів в Україні

Місцеві фінанси в Україні пройшли значний шлях розвитку, починаючи з проголошення незалежності країни у 1991 році. Перші кроки на шляху децентралізації були зроблені шляхом прийняття ключових законодавчих актів, які заклали основи для фінансової автономії місцевих органів влади. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) та «Про місцеві податки і збори» (1991 р.) стали важливими віхами на цьому шляху, забезпечивши місцевим громадам певний рівень самостійності у фінансовому плануванні та управлінні ресурсами. Це створило правову базу для подальшого розвитку місцевих фінансів в умовах незалежної України. Період з 2000 по 2023 рік характеризувався значними реформами, спрямованими на посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів та удосконалення бюджетного процесу. Ухвалення Бюджетного кодексу України (2001 р.) стало важливим кроком у напрямку бюджетної децентралізації,

закріпивши принципи фінансової незалежності місцевих бюджетів. Згодом було запроваджено програмно-цільовий метод бюджетування, єдину систему казначейського обслуговування бюджетних коштів, а також прийнято новий Податковий кодекс України (2010 р.). Реформи децентралізації, які розпочалися у 2014 році, значно розширили повноваження та фінансові можливості місцевих громад, сприяючи їх сталому розвитку та зміцненню фінансової бази [19,с.72]. В таблиці 1.2 представлено систематизацію хронології розвитку місцевих фінансів.

Таблиця 1.2 – Розвиток місцевих фінансів в умовах незалежної України

1991-1999
Перші кроки до децентралізації
Проголошення незалежності України. Прийняття Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), прийняття Закону «Про місцеві податки і збори» (1991 р.), закону «Про бюджетну систему України» (1990 р.), нової редакції Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.). Закладено основи фінансової автономії місцевих органів влади.
2000-2004
Становлення бюджетного кодексу
Ухвалення Бюджетного кодексу України (2001 р.), який закріпив принципи бюджетної децентралізації та забезпечив фінансову самостійність місцевих бюджетів. Початок впровадження програмно-цільового методу бюджетування (2002 р.).
2005-2013
Посилення фінансової автономії
Запровадження єдиної системи казначейського обслуговування бюджетних коштів (2005 р.). Прийняття нового Податкового кодексу України (2010 р.), ухвалення Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.).
2014-2016
Реформи децентралізації
Початок широкомасштабної реформи децентралізації (2014 р.). Ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014 р.), внесення змін до Бюджетного кодексу України (2015 р.), ухвалення Закону «Про співробітництво територіальних громад» (2016 р.).
2017-2019
Подальше зміцнення фінансової децентралізації
Прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного об'єднання територіальних громад» (2017 р.), введення нової системи фінансового контролю (2018 р.), реалізація проектів державно-приватного партнерства (2019 р.).
2020-2023
Сучасний етап розвитку
Завершення адміністративно-територіальної реформи (2020 р.), ухвалення законодавчих актів для підтримки місцевих бюджетів в умовах війни (2022 р.), початок реалізації стратегічного плану відновлення та розвитку місцевих громад (2023 р.).

Джерело: власна розробка.

Таким чином, розвиток місцевих фінансів в умовах незалежної України пройшов кілька ключових етапів, кожен з яких сприяв зміцненню фінансової автономії територіальних громад та підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами.

Розглянемо сучасний стан місцевих фінансів в Україні, особливості їх функціонування та основні виклики, з якими стикаються громади.

1. По-перше, фінансова децентралізація є ключовою реформою, спрямованою на передачу фінансових повноважень від центрального уряду до місцевих органів влади.

2. По-друге, у сучасних умовах, зокрема в умовах воєнного стану, місцеві бюджети стикаються з великими фінансовими навантаженнями. Зниження надходжень від податків та зростання витрат на соціальну підтримку населення створюють значні виклики для фінансової стабільності громад. Для підтримки місцевих бюджетів держава впровадила додаткові механізми фінансової підтримки, зокрема, додаткову дотацію на виконання повноважень органів м

і 3. По-третє, система горизонтального вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів забезпечує фінансову стабільність громад з різним рівнем економічного розвитку. Місцеві бюджети з низьким індексом податкоспроможності отримують базову дотацію, тоді як бюджети з високим індексом перераховують частину своїх ресурсів для підтримки менш спроможних громад. Цей механізм сприяє вирівнюванню фінансових можливостей та підвищенню рівня бюджетної забезпеченості територіальних громад.

о Таким чином, сучасний стан місцевих фінансів в Україні характеризується активною реалізацією принципів фінансової децентралізації, що сприяє підвищенню фінансової автономії та ефективності місцевих бюджетів. Незважаючи на численні виклики, включаючи економічну нестабільність та воєнний стан, громадам вдається ефективно використовувати наявні ресурси завдяки підтримці з боку держави та міжнародних партнерів.

в Місцеві фінанси в Україні пройшли складний і тривалий шлях розвитку, що відображає трансформації, які відбувалися в економічній і політичній системах країни протягом останніх трьох десятиліть. Від початку незалежності у 1991 році до сьогодні, місцеві фінанси еволюціонували від централізованої системи управління фінансовими ресурсами до моделі, що забезпечує значну фінансову

в

а

автономію місцевих громад. Цей процес супроводжувався значними законодавчими змінами, що сприяли створенню правової бази для фінансової децентралізації та розширення повноважень місцевих органів влади.

Перші кроки на шляху децентралізації були зроблені вже на початку 1990-х років із прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування» у 1997 році, який заклав основи для формування місцевих бюджетів і визначив механізми фінансової підтримки місцевих громад. Цей законодавчий акт став важливою віхою в історії українського місцевого самоврядування, забезпечивши юридичну основу для подальшого розвитку фінансових інститутів на місцевому рівні. Водночас, ухвалення Закону «Про місцеві податки і збори» у 1991 році забезпечило перші кроки у напрямку зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів, надавши їм певний ступінь незалежності у фінансовому плануванні [18].

Значний прорив у розвитку місцевих фінансів відбувся в 2001 році з ухваленням Бюджетного кодексу України, що закріпив принципи фінансової самостійності місцевих бюджетів і запровадив програмно-цільовий метод бюджетування. Цей метод дозволив підвищити прозорість і ефективність використання бюджетних коштів, оскільки він передбачає чітке визначення цілей і завдань, на які спрямовуються бюджетні ресурси. Впровадження єдиної системи казначейського обслуговування бюджетних коштів у 2005 році стало наступним важливим кроком на шляху до зміцнення фінансової дисципліни та підвищення контролю за використанням бюджетних коштів на місцевому рівні. Як зазначають дослідники Буряченко А.Є. та Логвінов П.В., саме ці кроки забезпечили основу для подальшого розвитку місцевих фінансів в Україні, створивши умови для більш ефективного управління фінансовими ресурсами [18].

Податковий кодекс України, ухвалений у 2010 році, також відіграв значну роль у зміцненні фінансової автономії місцевих бюджетів, оскільки він визначив нові підходи до адміністрування податків і зборів на місцевому рівні. Це дозволило значно збільшити доходи місцевих бюджетів і забезпечити стабільність фінансових надходжень. Водночас, ухвалення Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» у 2011 році створило додаткові можливості для місцевих органів влади

залучати інвестиції у розвиток інфраструктури, що в свою чергу сприяло збільшенню доходів місцевих бюджетів [37].

Реформи децентралізації, які розпочалися у 2014 році, стали кульмінацією багаторічних зусиль зі зміцнення фінансової автономії місцевих громад. Ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні заклало підґрунтя для кардинальних змін у підходах до фінансового управління на місцевому рівні. Зокрема, було розширено повноваження місцевих органів влади у сфері збору і використання фінансових ресурсів, що дозволило їм більш ефективно планувати та реалізовувати місцеві програми розвитку. Крім того, внесення змін до Бюджетного кодексу України у 2015 році значно посилило можливості місцевих бюджетів щодо залучення додаткових фінансових ресурсів, що, як зазначає Славкова А.А., було необхідним кроком для забезпечення сталого розвитку місцевих громад [36].

Сучасний етап розвитку місцевих фінансів в Україні, який розпочався після завершення адміністративно-територіальної реформи у 2020 році, характеризується подальшим зміцненням фінансової автономії місцевих органів влади та активним впровадженням нових механізмів фінансового управління. Ухвалення законодавчих актів для підтримки місцевих бюджетів в умовах війни у 2022 році стало важливим заходом для забезпечення фінансової стабільності місцевих громад у складних умовах. Зокрема, було створено нові механізми фінансової підтримки для деокупованих та тимчасово окупованих територій, що дозволило зберегти фінансову стійкість місцевих бюджетів та забезпечити виконання основних функцій органів місцевого самоврядування [37].

Таким чином, становлення та розвиток місцевих фінансів в Україні пройшли кілька ключових етапів, кожен з яких сприяв зміцненню фінансової автономії територіальних громад та підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами. Незважаючи на численні виклики, зокрема економічну нестабільність та складні політичні обставини, Україна продовжує рухатися шляхом децентралізації, що сприяє підвищенню фінансової стійкості та автономії місцевих громад.

У сучасних умовах місцеві фінанси в Україні стикаються з низкою суттєвих викликів, які вимагають комплексного підходу до вирішення та подальшого розвитку. Одним із найактуальніших викликів є вплив війни на фінансову стійкість місцевих бюджетів. Військові дії на значній частині території країни призводять до зниження економічної активності, руйнування інфраструктури, зменшення податкових надходжень і збільшення соціальних витрат. Це створює значні фінансові навантаження на місцеві бюджети, особливо в регіонах, що зазнали найбільших руйнувань. В умовах скорочення доходів і зростання видатків на підтримку населення, місцеві громади змушені шукати нові джерела фінансування, що нерідко веде до зростання дефіциту бюджетів. Важливим кроком у подоланні цих викликів є підвищення ефективності управління наявними ресурсами та впровадження інноваційних підходів до залучення інвестицій, що дозволить забезпечити стабільність і розвиток місцевих фінансів у довгостроковій перспективі.

Крім того, сучасні виклики для місцевих фінансів включають необхідність адаптації до нових економічних реалій, зокрема в умовах поствоєнної відбудови країни. Після завершення бойових дій перед місцевими органами влади постане завдання відновлення інфраструктури, створення нових робочих місць, розвитку соціальної сфери та підтримки економічного зростання. Це вимагатиме значних фінансових ресурсів, які можуть бути залучені через міжнародні програми допомоги, державно-приватне партнерство, а також ефективне використання наявних місцевих ресурсів. Водночас, зростання фінансових потреб буде вимагати подальшого посилення бюджетної дисципліни та прозорості у використанні бюджетних коштів. Як зазначають Славкова А.А. та Колісник Д.Р., одним із ключових аспектів успішної поствоєнної відбудови буде формування інвестиційно привабливого середовища на місцевому рівні, що дозволить залучити як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів для відновлення економіки регіонів [37]. Це підкреслює важливість не лише фінансової, але й інституційної стійкості місцевих органів влади, що дозволить забезпечити ефективне управління фінансовими потоками в період відбудови.

Таким чином, сучасні реалії вимагають від місцевих органів влади не лише адаптації до складних умов, але й проактивного підходу до розвитку місцевих фінансів. Це включає як підвищення ефективності управління наявними ресурсами, так і розширення джерел фінансування для забезпечення сталого розвитку місцевих громад в умовах невизначеності.

1.3. Нормативно-правове регулювання місцевих фінансів в Україні

Нормативно-правове регулювання місцевих фінансів в Україні ґрунтується на положеннях Конституції України, яка є основним законом держави. Відповідно до Конституції, принцип місцевого самоврядування є невід'ємною складовою демократичного устрою країни. У *статті 7* Конституції зазначено: «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.» Цей принцип забезпечує автономію територіальних громад у вирішенні місцевих питань, включаючи фінансові аспекти, що є фундаментом для функціонування місцевих органів влади[15].

Конституційні положення щодо місцевого самоврядування більш детально розкриваються у Розділі XI «Міське самоврядування». *Стаття 140* визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Це положення підкреслює, що фінансова автономія місцевих органів влади є обов'язковою умовою їх ефективної діяльності. Зокрема, у цій статті зазначено, що місцеве самоврядування здійснюється безпосередньо територіальною громадою або через обрані нею органи – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Особливу увагу приділено містам Києву та Севастополю, для яких передбачено спеціальні законодавчі норми.

Матеріально-фінансову основу місцевого самоврядування визначає *стаття місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад.*»[15]. Це положення встановлює юридичні підстави для володіння, користування і розпорядження місцевими фінансовими ресурсами та майном. Також передбачається можливість об'єднання територіальними громадами об'єктів комунальної власності і коштів для реалізації спільних проектів, що сприяє ефективному використанню ресурсів на місцевому рівні. Держава, зі свого боку, бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування та компенсує витрати, що виникають внаслідок рішень органів державної влади, що є важливою гарантією фінансової стабільності місцевих бюджетів.

Стаття 143 Конституції України деталізує функції територіальних громад у фінансовій сфері. Зокрема, громади мають право затверджувати програми соціально-економічного та культурного розвитку, затверджувати місцеві бюджети та контролювати їх виконання, встановлювати місцеві податки і збори відповідно до закону. Крім того, обласні та районні ради мають повноваження затверджувати програми розвитку відповідних територій, формувати та розподіляти кошти державного бюджету для виконання спільних проектів, що сприяє регіональному розвитку та координації між громадами.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5] регулює основні аспекти фінансової діяльності місцевих органів влади. Відповідно до *статті 61*, органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах та районах у містах мають право самостійно складати та схвалювати прогнози місцевих бюджетів, розробляти, затверджувати і виконувати їх згідно з Бюджетним кодексом України.

Як зазначено у законі, «*районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів*»[5]. Це означає, що районні та обласні бюджети складаються з державних коштів, які розподіляються між громадами для реалізації спільних

соціально-економічних та культурних програм. Таке співфінансування дозволяє об'єднувати зусилля для реалізації великих проектів, важливих для регіонів.

Організаційна підтримка у фінансовому плануванні здійснюється державними адміністраціями, які згідно з законом *«складають і схвалюють прогнози районних і обласних бюджетів, складають і виконують відповідні бюджети згідно з Бюджетним кодексом України»*[5]. Це забезпечує адміністративну підтримку та координацію діяльності місцевих органів влади у фінансовій сфері.

Самостійність місцевих бюджетів гарантується *«власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону»*[5]. Втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених цим та іншими законами, що захищає фінансову автономію місцевого самоврядування.

Держава відіграє важливу роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. Відповідно до статті 62, *«держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком»*[5]. Це означає, що держава забезпечує місцеві бюджети достатніми ресурсами для виконання їхніх завдань та контролює ефективність використання цих ресурсів. Коли доходи від загальнодержавних податків та зборів, закріплених за місцевими бюджетами, перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава може вилучити частину надлишку до державного бюджету. Це відбувається згідно з порядком, встановленим Бюджетним кодексом України. Такий механізм вилучення надлишкових доходів спрямований на забезпечення фінансової рівноваги між державним та місцевими бюджетами.

Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, враховуючи економічний, соціальний, природний та екологічний стан відповідних територій. *«Мінімальні розміри*

місцевих бюджетів визначаються виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом»[5].

Таким чином, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює правові рамки для фінансової діяльності місцевих органів влади, визначає їх права та обов'язки у сфері бюджетного планування та виконання, а також забезпечує державну підтримку і контроль за ефективністю використання фінансових ресурсів. Також в таблиці 1.3 подано основні стадії бюджетного процесу.

Таблиця 1. 3 - Основні стадії бюджетного процесу

Стадія процесу	Опис	Відповідальні виконавці	Термін виконання
Складання та розгляд прогнозу місцевого бюджету	Формування показників на середньостроковий період	Місцеві фінансові органи, місцеві ради	До кінця I півріччя
Складання проекту бюджету	Здійснення розрахунків доходів і видатків, підготовка проекту рішення	Місцеві фінансові органи, розпорядники коштів	До вересня
Розгляд проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет	Розгляд проекту постійними комісіями місцевої ради, прийняття рішення	Місцеві ради	До кінця грудня
Виконання бюджету	Виконання бюджету за доходами і видатками, внесення змін	Місцеві фінансові органи, казначейство	Протягом бюджетного року
Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету	Підготовка і подання звітів до місцевої ради, розгляд та затвердження звіту	Місцеві фінансові органи, місцеві ради	До кінця I кварталу наступного року

Джерело: складено самостійно.

Виконання місцевих бюджетів в Україні регулюється Бюджетним кодексом України, прийнятим 8 липня 2010 року, який встановлює чіткі правила та процедури для забезпечення фінансової стабільності та прозорості бюджетного процесу[1]. Згідно з *пунктом 1 статті 78*, відповідальність за виконання місцевих бюджетів покладена на Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних місцевих рад. Як зазначено у законі, *«місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.»* Це положення підкреслює,

що кожен рівень місцевого самоврядування має власні органи, відповідальні за фінансове управління, що забезпечує ефективне та своєчасне виконання місцевих бюджетів. Зміни, внесені Законом № 907-IX від 17 вересня 2020 року, які набрали чинності з 1 січня 2021 року, уточнили повноваження органів місцевого самоврядування у цій сфері, забезпечуючи кращу координацію та прозорість бюджетного процесу.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється органами Казначейства України, що передбачено *пунктом 2 статті 78*. Казначейство України веде облік усіх надходжень, що належать місцевим бюджетам, та здійснює повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету за поданням (висновком) органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, погодженим з відповідними місцевими фінансовими органами[1]. Це забезпечує централізоване управління фінансовими ресурсами та їх прозорий облік, що є критично важливим для точного виконання бюджетів. Додатково, за рішенням відповідних місцевих рад, обслуговування бюджетних коштів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ може здійснюватися установами банків державного сектору. Порядок обслуговування коштів місцевих бюджетів у цій частині визначається Кабінетом Міністрів України за погодженням з Національним банком України, що дозволяє забезпечити належний контроль та ефективність використання фінансових ресурсів.

Згідно з *пунктом 3 статті 78*, місцевий бюджет виконується за розписом, який затверджується керівником місцевого фінансового органу. До затвердження розпису місцевого бюджету діє тимчасовий розпис, який забезпечує безперервність фінансових операцій на початку бюджетного періоду. Керівник місцевого фінансового органу протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням, що дозволяє ефективно управляти фінансовими ресурсами та забезпечувати виконання бюджетних завдань. У процесі виконання місцевого бюджету за доходами місцеві

фінансові органи, спільно з органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснюють прогнозування та аналіз доходів відповідного бюджету[1].

Особливу увагу приділено обліку та зарахуванню доходів місцевого бюджету. Відповідно до *пункту 5 статті 78*, податки і збори та інші доходи місцевого бюджету визнаються зарахованими до місцевого бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок[1]. Це забезпечує оперативний облік бюджетних надходжень, що є критично важливим для точного виконання бюджету. У разі зміни місцезнаходження суб'єкта господарювання та його реєстрації як платника податків за новим місцезнаходженням, сплата визначених податковим законодавством загальнодержавних податків і зборів, які розподіляються між державним та місцевими бюджетами, та місцевих податків і зборів здійснюється за місцем попередньої реєстрації до закінчення поточного бюджетного періоду..

Виконання місцевих бюджетів за видатками та кредитуванням здійснюється відповідно до статей 46-51 Бюджетного кодексу України, що зазначено у *пункті 6 статті 78*. Органи Казначейства України здійснюють операції щодо виконання платіжних доручень розпорядників бюджетних коштів на підставі підтвердних документів і наявних бюджетних асигнувань, що забезпечує належний контроль та виконання бюджетних завдань. Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет ухвалюється на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду[1]. Це дозволяє гнучко реагувати на зміни в економічних умовах і забезпечувати ефективне використання бюджетних коштів.

У разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет застосовуються особливі положення, викладені у *статті 79*. Особливості формування надходжень та здійснення витрат місцевого бюджету у разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет: *пункт 1* передбачає, що якщо рішення про місцевий бюджет не прийнято до початку нового бюджетного періоду, витрати місцевого бюджету здійснюються на основі попереднього бюджету з обмеженням щомісячних асигнувань на рівні 1/12 обсягу бюджетних

призначень. Це забезпечує безперервність фінансування важливих витрат навіть за умов затримки з прийняттям нового бюджету.

Пункт 2 забороняє здійснення капітальних видатків і надання кредитів з бюджету до прийняття нового рішення про місцевий бюджет, за винятком виділення коштів з резервного фонду. Це запобігає нераціональному використанню бюджетних коштів у перехідний період. *Пункт 3* передбачає застосування норм цієї статті та закону про Державний бюджет України у разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет, що забезпечує законність та прозорість бюджетного процесу в умовах тимчасових фінансових труднощів[1].

Загалом, Бюджетний кодекс України забезпечує чітке регулювання процесу виконання місцевих бюджетів, встановлюючи правила та процедури, які гарантують прозорість, підзвітність та ефективність управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Це створює правові рамки, необхідні для стабільного функціонування системи місцевого самоврядування та забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Важливим розділом Податкового кодексу є Розділ XII «Місцеві податки і збори», який визначає склад елементів кожного з місцевих податків і зборів та встановлює правила їх адміністрування[10].

Згідно зі *статтею 10* Податкового кодексу України та Розділом XII, до місцевих податків належать податок на майно, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортного податку; плати за землю та єдиний податок. Місцеві ради зобов'язані встановлювати єдиний податок та податок на майно. Встановлення будь-яких інших місцевих податків і зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється. До місцевих зборів належать збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір[10].

Місцеві податки і збори встановлюються рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. Це означає, що місцеві ради мають право визначати ставки податків у межах, встановлених кодексом, а також запроваджувати пільги з їх сплати.

Зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до статей 64 та 69 Бюджетного кодексу України. Це забезпечує прямий фінансовий вплив на місцеві бюджети, оскільки органи місцевого самоврядування мають можливість впливати на обсяги надходжень шляхом ефективної організації збору податків[14, с.38]. Відповідно, формування частини власних доходів місцевих бюджетів безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно місцеві органи влади організують весь комплекс робіт по запровадженню та мобілізації місцевих податків і зборів.

Податок на майно складається з трьох компонентів: податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортного податку; плати за землю. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачується власниками житлової та нежитлової нерухомості. Ставка податку визначається у відсотках від мінімальної заробітної плати за 1 квадратний метр бази оподаткування, але не більше 1,5%. Транспортний податок сплачується власниками легкових автомобілів, що використовуються до п'яти років і мають середньоринкову вартість понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати. Ставка податку фіксована і становить 25 000 гривень на рік за кожен автомобіль. Плата за землю сплачується власниками земельних ділянок або землекористувачами. Розмір плати визначається як відсоток від нормативної грошової оцінки земельної ділянки [10].

Єдиний податок є спрощеною системою оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Цей податок розділений на чотири групи, кожна з яких має свої особливості щодо обсягів доходів і ставок податку. Суб'єкти малого підприємництва можуть обирати спрощену систему оподаткування, якщо відповідають критеріям, визначеним у Податковому кодексі [10].

До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір. Збір за місця для паркування транспортних засобів сплачується за використання місць для паркування, які визначаються рішеннями місцевих рад. Туристичний збір сплачується за тимчасове проживання в готелях та інших місцях розміщення – ставки збору визначаються місцевими радами у межах, встановлених Податковим кодексом України [10].

Вплив місцевих податків і зборів на місцеві бюджети є значним. Враховуючи те, що запровадження та встановлення розміру ставок місцевих податків і зборів належить виключно до компетенції органів місцевого самоврядування, вони мають реальні можливості впливати на обсяги надходжень зазначених платежів до відповідних бюджетів. Система місцевого оподаткування повинна не лише забезпечувати потреби місцевих бюджетів у надходженні коштів, а й враховувати рівень платоспроможності потенційних платників податків та зборів. Тому, при встановленні розміру ставок місцевих податків і зборів, а також при запровадженні пільгових умов їх справляння, слід одночасно враховувати обидва аспекти у їх нерозривному зв'язку.

Нормативно-правове регулювання місцевих фінансів в Україні не обмежується лише Конституцією, Податковим та Бюджетним кодексами. Важливу роль відіграють також постанови Кабінету Міністрів України (КМУ), які деталізують та конкретизують певні аспекти бюджетного процесу, адміністрування податків, та реалізацію фінансових програм на місцевому рівні:

останови щодо міжбюджетних трансфертів -постанови КМУ визначають обсяги і умови надання таких трансфертів, що дозволяє забезпечити рівномірний розподіл фінансових ресурсів та підтримати реалізацію важливих соціально-економічних проектів на місцевому рівні.

останови щодо використання коштів місцевих бюджетів - ці постанови деталізують правила та процедури, що стосуються витрачання бюджетних коштів, обліку і звітності, а також контролю за цільовим використанням фінансових ресурсів. Такі постанови допомагають забезпечити фінансову дисципліну та прозорість у витратах місцевих бюджетів, сприяючи більш ефективному управлінню бюджетними коштами.

останови щодо бюджетної звітності визначають форми і строки подання звітності про виконання місцевих бюджетів, а також порядок проведення аудиту та інших форм фінансового контролю. Це забезпечує належний рівень підзвітності місцевих органів влади перед державою та громадськістю, а також дозволяє своєчасно виявляти та усувати порушення у фінансовій сфері.

останови щодо залучення інвестицій - постанови, що регулюють це питання, встановлюють порядок надання державної підтримки інвесторам, механізми співфінансування інвестиційних проектів з місцевих бюджетів, та критерії відбору інвестиційних проектів. Це сприяє залученню додаткових фінансових ресурсів у регіони, розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення.

останови щодо соціального захисту та охорони здоров'я, крім економічних та фінансових питань, постанови КМУ також охоплюють сфери соціального захисту та охорони здоров'я. Ці постанови встановлюють порядок фінансування програм соціальної підтримки населення, медичних послуг, та інших соціально значущих витрат. Вони визначають механізми розподілу коштів, що забезпечують реалізацію соціальних програм на місцевому рівні, сприяючи підвищенню якості життя громадян та зменшенню соціальної нерівності.

останови щодо екологічної політики - постанови, що регулюють цю сферу, визначають порядок фінансування природоохоронних заходів, програм збереження навколишнього середовища, та проектів екологічної модернізації. Це сприяє забезпеченню сталого розвитку регіонів, збереженню природних ресурсів та покращенню екологічної ситуації.

Таким чином, постанови Кабінету Міністрів України є важливим інструментом нормативно-правового регулювання місцевих фінансів. Вони забезпечують деталізацію законодавчих норм, встановлюють конкретні правила і процедури, що регулюють фінансову діяльність на місцевому рівні, та сприяють ефективному і прозорому управлінню бюджетними коштами.

У першому розділі було визначено економічну сутність, структуру, функції та завдання місцевих фінансів в Україні. Місцеві фінанси є критично важливими для забезпечення фінансової автономії територіальних громад, що дозволяє їм ефективно виконувати свої функції. Вони складаються з різних джерел доходів, таких як податкові, неподаткові доходи та трансферти, а також мають різноманітні видатки, включаючи соціальні, інфраструктурні, освітні, медичні та культурні витрати. Основні функції місцевих фінансів включають розподільчу, стимулюючу,

контрольну, виробничу та регулюючу функції. Розглянуто нормативно-правове регулювання місцевих фінансів в Україні, що включає ключові законодавчі акти, такі як Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, Закони «Про місцеве самоврядування», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про засади державної регіональної політики» та інші. Ці нормативні документи створюють правову основу для функціонування місцевого самоврядування, сприяють фінансовій децентралізації та забезпечують прозорість у використанні бюджетних коштів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Загальна характеристика індикаторів і показників місцевих фінансів в Україні

Місцеві фінанси є однією з основних складових бюджетної системи України, які забезпечують фінансову підтримку місцевих громад та розвиток регіонів. Важливою характеристикою місцевих фінансів є показники доходів, видатків, а також дефіциту чи профіциту місцевих бюджетів. Ці показники дозволяють оцінити фінансову спроможність та ефективність управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні.

Доходи місцевих бюджетів є основним джерелом фінансових ресурсів для місцевих органів влади. Вони визначають можливість фінансування місцевих програм, проектів та забезпечення соціальних послуг для населення. Високий рівень доходів дозволяє органам місцевого самоврядування планувати та реалізовувати довгострокові інфраструктурні проекти, підтримувати освітні та медичні установи, а також інвестувати в розвиток регіональної економіки. Доходи місцевих бюджетів формуються з податкових і неподаткових надходжень, тому їх стабільність і зростання залежать від економічної активності в регіоні, а також від ефективності адміністрування податків і зборів на місцевому рівні. Водночас, низький рівень доходів може обмежити можливості для місцевого розвитку, змусивши органи влади скорочувати видатки або звертатися за додатковими фінансовими ресурсами до центрального уряду, що знижує рівень фінансової автономії місцевих громад [42].

Видатки місцевих бюджетів є показником того, як місцеві органи влади використовують наявні фінансові ресурси для виконання своїх функцій і

задоволення потреб населення. Видатки можуть бути спрямовані на фінансування різних секторів, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство та інфраструктура. Високий рівень видатків на соціальні потреби свідчить про увагу до якості життя населення, проте важливо, щоб ці витрати були збалансовані з доходами, щоб уникнути дефіциту бюджету. Необґрунтоване збільшення видатків без належного фінансового підґрунтя може призвести до фінансової нестабільності, що негативно позначиться на спроможності місцевих органів влади забезпечувати постійне надання суспільних послуг. Навпаки, оптимізація видатків і раціональний розподіл бюджетних коштів сприяють підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів, що важливо для сталого розвитку місцевих громад[42].

Баланс бюджету, що відображає дефіцит або профіцит місцевого бюджету, є критичним показником фінансової стійкості місцевих органів влади. Профіцит бюджету свідчить про перевищення доходів над видатками, що дозволяє накопичувати фінансові резерви, інвестувати в розвиток місцевої інфраструктури та покращення якості життя населення. Водночас, дефіцит бюджету може свідчити про надмірні видатки або недостатні доходи, що змушує органи місцевого самоврядування шукати додаткові джерела фінансування, зокрема через запозичення або збільшення податків. Хоча тимчасовий дефіцит може бути виправданим у разі великих інвестиційних проектів, тривалий дефіцит може призвести до накопичення боргів і зниження фінансової стабільності. Відтак, баланс бюджету є важливим індикатором здатності місцевих органів влади ефективно управляти фінансовими ресурсами і забезпечувати стійкий розвиток на тривалу перспективу.

Вплив зовнішніх факторів на ці показники може бути суттєвим і різноманітним. Економічні фактори, такі як загальний стан національної економіки, рівень безробіття, інфляція та економічна активність у регіоні, безпосередньо впливають на обсяги податкових надходжень, які формують основну частку доходів місцевих бюджетів. Наприклад, економічна криза може призвести до зниження доходів від податків через скорочення ділової активності, що своєю чергою змушує

місцеві органи влади скорочувати видатки або збільшувати дефіцит. Політичні фактори, включаючи державну політику у сфері міжбюджетних відносин, законодавчі зміни, що впливають на розподіл фінансових ресурсів між різними рівнями влади, також можуть суттєво вплинути на фінансові можливості місцевих бюджетів. Соціальні фактори, такі як демографічні зміни, рівень урбанізації, соціальні потреби населення, визначають обсяг видатків на соціальні послуги, інфраструктуру та інші сфери. Зміни в соціальній структурі населення можуть вимагати перегляду пріоритетів у видатковій частині бюджету, що вимагає гнучкого та ефективного фінансового планування. Всі ці фактори, в сукупності або окремо, можуть суттєво вплинути на стабільність та ефективність функціонування місцевих фінансів.

Доходи місцевих бюджетів формуються з податкових та неподаткових надходжень, а також трансфертів з державного бюджету. Аналіз доходів місцевих бюджетів за період 2018-2023 років показує стабільне зростання. На рис. 2.1 наведені дані про доходи загального фонду без трансферів за зазначений період.

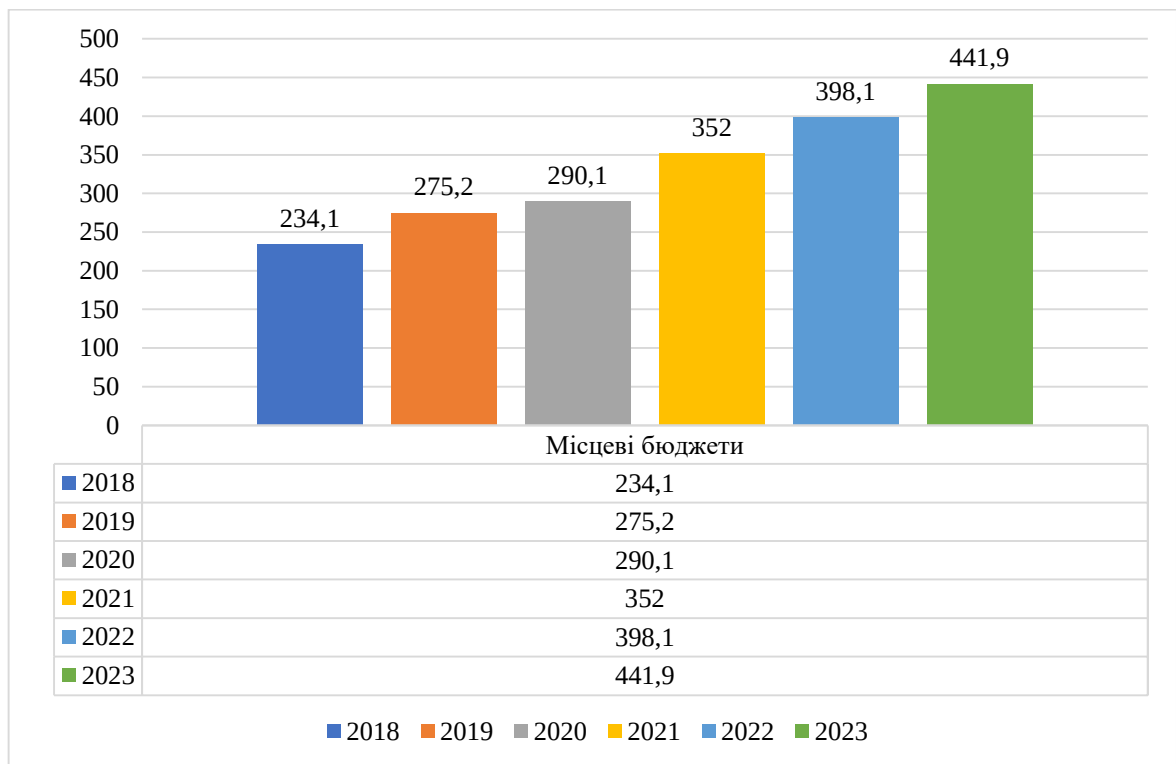

Рисунок 2.1. - Доходи загального фонду без трансферів за 2018-2023 роки

Джерело: складено на основі [25;26]

Дані з рисунку показують, що з 2018 по 2023 роки доходи місцевих бюджетів збільшилися з 234,1 млрд грн до 441,9 млрд грн, що свідчить про позитивну динаміку розвитку місцевих фінансів.

Порівняння доходів по роках:

- Зростання доходів у 2019 році порівняно з 2018 роком становило 17,5% (41,1 млрд грн).
- У 2020 році доходи зросли на 5,4% (14,9 млрд грн) порівняно з 2019 роком.
- У 2021 році спостерігалось значне зростання доходів на 21,3% (61,9 млрд грн) порівняно з 2020 роком.
- Зростання доходів у 2022 році порівняно з 2021 роком становило 13,1% (46,1 млрд грн).
- У 2023 році доходи збільшилися на 11% (43,8 млрд грн) порівняно з 2022 роком.

Видатки місцевих бюджетів охоплюють фінансування різних сфер діяльності місцевих громад, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство та інші. В таблиці, що наведена нижче, представлено обсяги видатків загального та спеціального фондів за 2021-2023 роки.

Таблиця 2.1. - Обсяги видатків загального та спеціального фондів за 2021-2023 роки, млрд грн

Рік	Загальний фонд	Зміна (%)	Спеціальний фонд	Зміна (%)

Джерело: складено на основі [25]

Аналіз даних показує, що у 2023 році видатки загального фонду місцевих бюджетів зросли на 16,9% (71,6 млрд грн) порівняно з 2021 роком. Видатки спеціального фонду також збільшилися на 1,1% (1,8 млрд грн) за той же період.

Порівняння видатків по роках:

- У 2022 році видатки загального фонду зросли на 2,2% (9,3 млрд грн) порівняно з 2021 роком.

- Видатки спеціального фонду у 2022 році зменшилися на 63,5% (110,9 млрд грн) порівняно з 2021 роком.
- У 2023 році видатки загального фонду збільшилися на 14,4% (62,3 млрд грн) порівняно з 2022 роком.
- Видатки спеціального фонду у 2023 році зросли на 176,5% (112,8 млрд грн) порівняно з 2022 роком.

Дефіцит або профіцит місцевих бюджетів відображає різницю між доходами та видатками. Профіцит свідчить про перевищення доходів над видатками, що дозволяє місцевим громадам накопичувати фінансові резерви та фінансувати додаткові проекти. Дефіцит, навпаки, вказує на необхідність покриття видатків за рахунок запозичень або інших фінансових ресурсів.

Аналіз фінансових показників місцевих бюджетів за останні роки показує, що завдяки збільшенню доходів вдалося покрити видатки та забезпечити певний рівень фінансової стабільності на місцевому рівні. Однак, зростання видатків у 2023 році вказує на необхідність більш ефективного управління фінансовими ресурсами для уникнення можливих дефіцитів у майбутньому.

Основні індикатори місцевих фінансів, такі як доходи, видатки та дефіцит/профіцит бюджетів, дозволяють оцінити фінансову стійкість та ефективність управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Аналіз даних за період з 2018 по 2023 роки свідчить про стабільне зростання доходів місцевих бюджетів, що є позитивним фактором для розвитку місцевих громад. Однак, зростання видатків у 2023 році вимагає подальшого вивчення та аналізу для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів і досягнення фінансової стабільності в майбутньому.

Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету є важливим індикатором фінансової автономії та незалежності місцевих органів влади. Вона відображає, яку частину всіх бюджетних доходів становлять надходження до місцевих бюджетів. Такий аналіз дозволяє оцінити рівень фінансової децентралізації в країні та здатність місцевих органів самостійно фінансувати свої потреби.

На основі наданих даних можна проаналізувати динаміку частки місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету за період 2018-2023 років. Дані представлені на рисунку 2.2., де показані зміни частки місцевих бюджетів у відсотках.

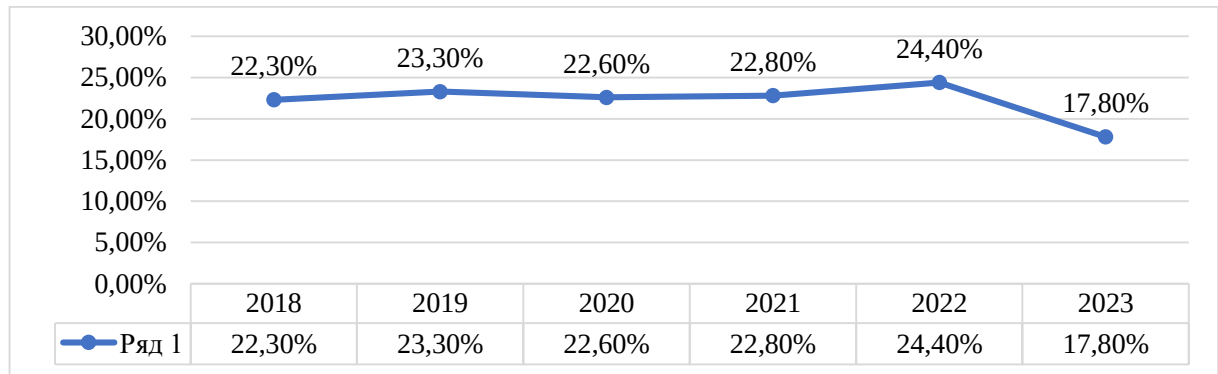

Рисунок 2.2.- Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів)

Джерело: складено на основі [25]

У 2018 році частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету становила 22,30%. У 2019 році цей показник збільшився до 23,30%, що вказує на зміцнення фінансової бази місцевих органів влади. У 2020 і 2021 роках частка залишалася відносно стабільною, складаючи відповідно 22,60% та 22,80%. У 2022 році частка місцевих бюджетів досягла піку в 24,40%, що є найвищим показником за аналізований період. Однак у 2023 році спостерігалось різке зниження до 17,80%, що могло бути викликано вилученням військового ПДФО та іншими змінами в бюджетній політиці. Зростання частки місцевих бюджетів у 2019-2022 роках можна пов'язати з успішною реалізацією реформ фінансової децентралізації, які надали місцевим бюджетам більше ресурсів та повноважень. Пік у 2022 році (24,40%) свідчить про найвищий рівень фінансової автономії місцевих бюджетів. Однак різке падіння до 17,80% у 2023 році було зумовлене вилученням військового ПДФО та іншими законодавчими змінами, що суттєво скоротили доходи місцевих бюджетів. Зменшення частки місцевих бюджетів у 2023 році свідчить про зниження фінансової автономії місцевих органів влади, що може негативно вплинути на їхню здатність ефективно фінансувати місцеві потреби. Це зниження також вимагає

перегляду бюджетних витрат і пошуку нових джерел доходів для забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів.

Аналіз впливу на місцеві бюджети показує, що зменшення частки місцевих бюджетів у 2023 році може свідчити про зниження фінансової автономії місцевих органів влади, що може вплинути на їх здатність ефективно фінансувати місцеві потреби. Це зниження також може призвести до необхідності перегляду бюджетних витрат і пошуку нових джерел доходів для забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Отже, аналіз даних за період з 2018 по 2023 роки свідчить про стабільне зростання доходів місцевих бюджетів, що є позитивним фактором для розвитку місцевих громад. Проте, зростання видатків у 2023 році вимагає подальшого вивчення та аналізу для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів і досягнення фінансової стабільності в майбутньому.

2.2. Аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів та їх вплив на соціальний розвиток України

Аналіз динаміки надходжень місцевих бюджетів за період 2021-2023 років дозволяє оцінити стабільність та ефективність фінансових потоків на місцевому рівні.

На рисунку 2.3. нижче також помітним є значне відновлення надходжень до місцевих бюджетів у 2023 році та стрімке падіння наприкінці року через вилучення військового ПДФО, яке було вилучено з 1 жовтня 2023 року Законом України від забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-

промислового комплексу України». Тобто вилучення відбулося попереднім місяцем, тому було скориговано надходження у листопаді 2023 року.

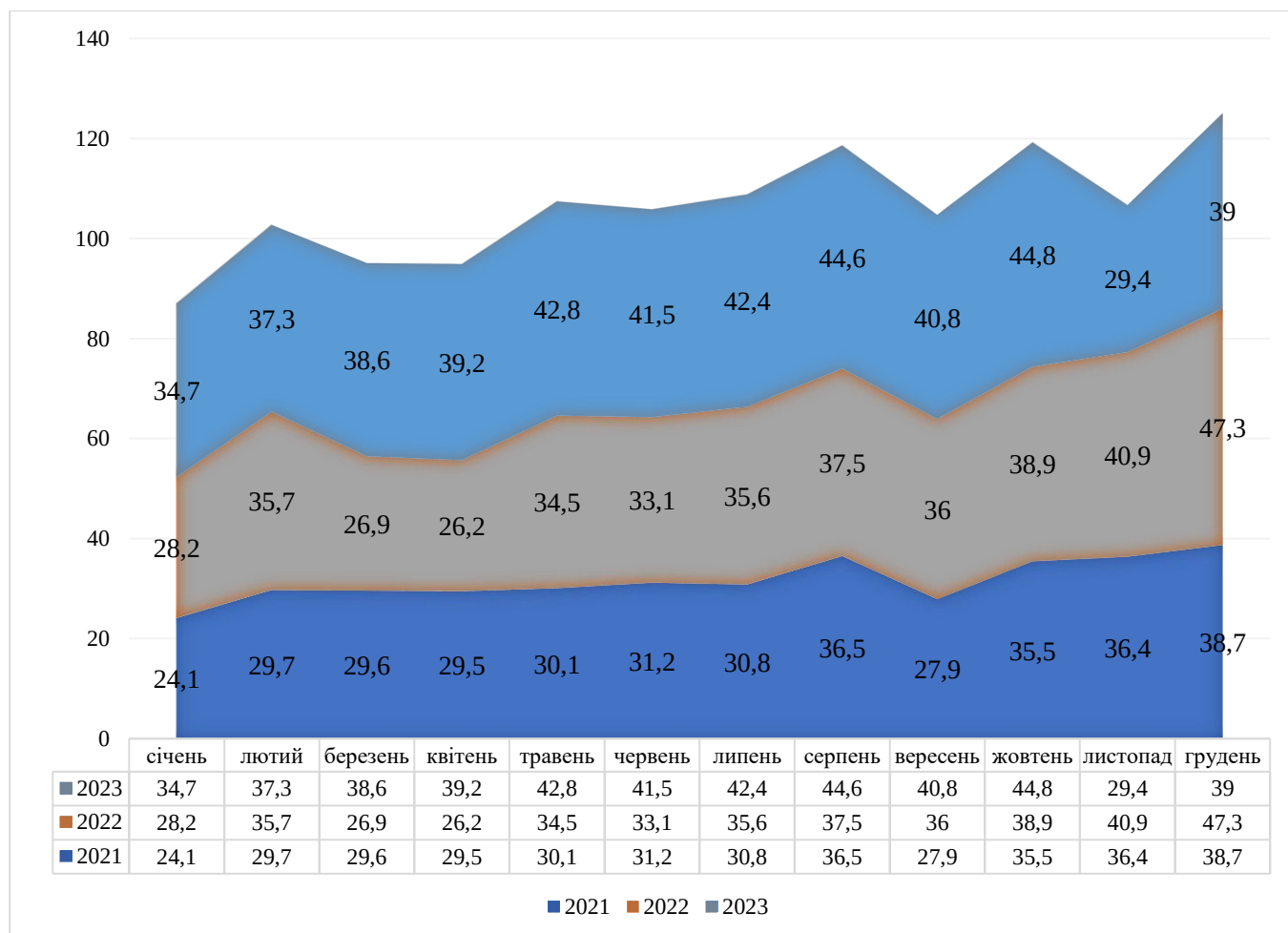

Рисунок. 2.3. - Динаміка надходжень місцевих бюджетів 2021-2023 рр. млрд.грн

Джерело: складено на основі [25]

У 2021 році місячні надходження місцевих бюджетів коливалися в межах від 24,1 млрд грн у січні до 39,0 млрд грн у грудні. Протягом року спостерігалось поступове зростання, яке досягло піку в серпні (36,5 млрд грн) та залишалося стабільно високим до кінця року.

У 2022 році надходження продовжували зростати з коливаннями. Січень почався з 28,2 млрд грн, що перевищує показник аналогічного місяця попереднього року. Протягом року надходження зростали, досягаючи піку в грудні (47,3 млрд грн), що є найвищим місячним показником за весь аналізований період.

У 2023 році спостерігалася висока стабільність з початку року, коли у січні надходження становили 34,7 млрд грн. Протягом року надходження продовжували

зростати, досягаючи піку в грудні (47,3 млрд грн), аналогічно до грудня 2022 року. Порівняння динаміки надходжень за три роки показує позитивну тенденцію до зростання. У 2021 році середні щомісячні надходження становили близько 32,3 млрд грн. У 2022 році цей показник зріс до 34,8 млрд грн, а у 2023 році досяг 37,1 млрд грн. Це свідчить про загальне зростання фінансових ресурсів на місцевому рівні. Фактори впливу:

агальне економічне зростання в Україні сприяло збільшенню податкових надходжень, що позитивно вплинуло на доходи місцевих бюджетів. Збільшення ВВП, розширення бізнес-активності та збільшення доходів населення призвели до зростання податкової бази.

еалізація реформ, спрямованих на децентралізацію фінансів, дозволила місцевим громадам отримати більше фінансових ресурсів і підвищити їхню ефективність. Передача повноважень та ресурсів на місця сприяла покращенню якості управління та забезпеченню більш раціонального використання бюджетних коштів.

міни в законодавстві, включаючи вилучення військового ПДФО, мали значний вплив на структуру та обсяги надходжень. Введення нових податків та зборів, а також зміни в механізмах розподілу бюджетних коштів, суттєво вплинули на фінансові потоки місцевих бюджетів.

Зростання доходів місцевих бюджетів позитивно впливає на соціальний розвиток регіонів. Додаткові фінансові ресурси дозволяють місцевим органам влади інвестувати в освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, інфраструктуру та інші важливі сфери. Це сприяє покращенню якості життя населення та забезпеченню сталого розвитку територій.

Наприклад, зростання доходів у 2023 році дозволило збільшити інвестиції в освіту на 7%, досягнувши 248,2 млрд грн. Також видатки на житлово-комунальне господарство зросли на 53%, що свідчить про значні інвестиції у розвиток інфраструктури.

Аналіз даних за період 2021-2023 років демонструє стабільне зростання надходжень місцевих бюджетів, що свідчить про ефективність фінансової політики на місцевому рівні. Середні щомісячні надходження зросли з 32,3 млрд грн у 2021

році до 37,1 млрд грн у 2023 році. Основними факторами зростання є економічне піднесення, успішна реалізація реформ децентралізації та зміни в законодавстві. Для забезпечення подальшого стабільного зростання надходжень необхідно продовжувати вдосконалювати бюджетну політику та адаптувати її до змін у зовнішньому середовищі. Це дозволить ефективно використовувати фінансові ресурси та досягати поставлених цілей соціального розвитку.

Аналіз динаміки доходів за видами місцевих бюджетів без трансфертів дозволяє оцінити фінансову автономію місцевого самоврядування. На рисунку 2.4. подана динаміка доходів бюджетів територіальних громад, обласних бюджетів, районних бюджетів та бюджету міста Києва за період 2018-2023 років.

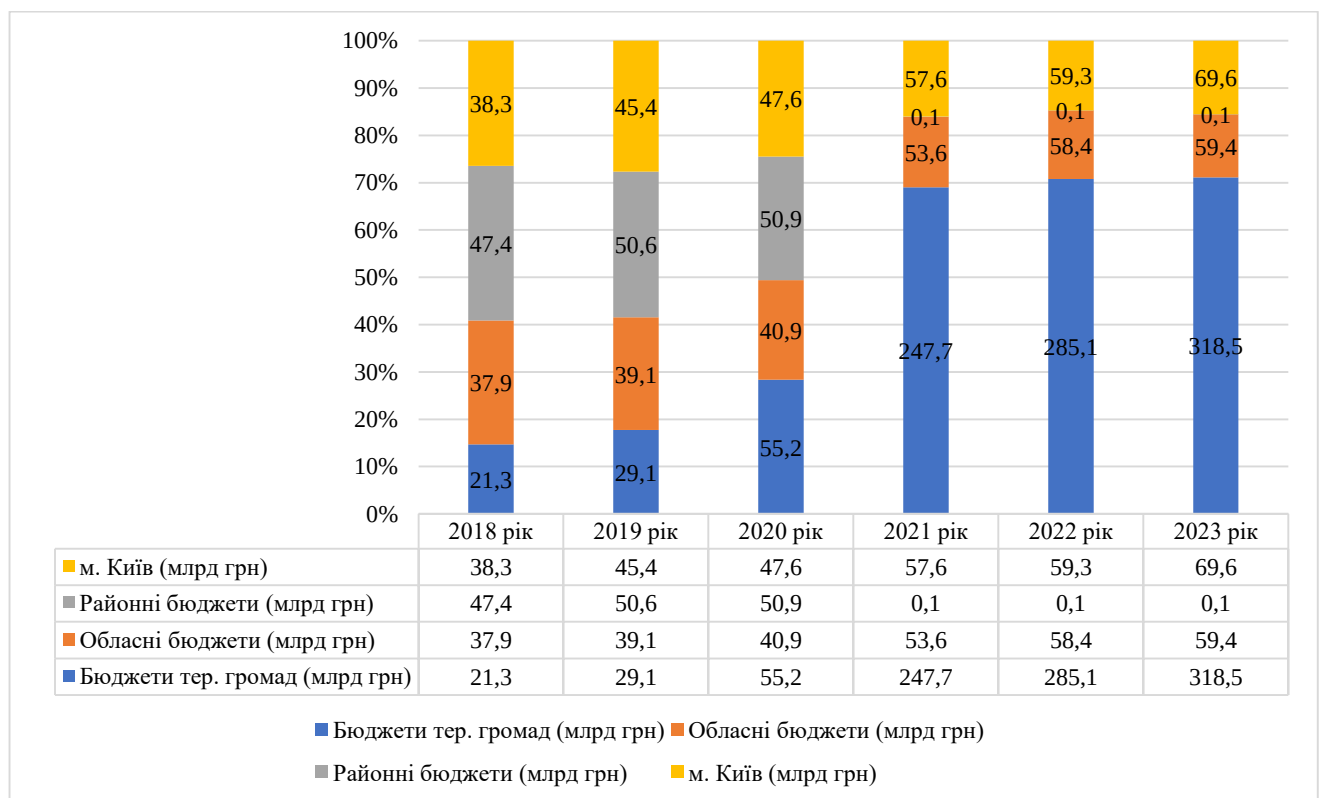

Рис.2.4. Динаміка доходів за видами бюджетів без трансфертів за 2021-2023 роки, млрд.грн

Джерело: складено на основі [25]

Згідно з графіком, найбільшу частку доходів у 2021-2023 роках займають бюджети територіальних громад. Спостерігається стійке зростання доходів цих бюджетів: у 2021 році доходи становили 247,7 млрд грн, у 2022 році зросли до 285,1 млрд грн, а у 2023 році досягли 318,5 млрд грн. Доходи обласних бюджетів

показують стабільність протягом аналізованого періоду: у 2021 році – 53,6 млрд грн, у 2022 році – 58,4 млрд грн, а у 2023 році – 59,4 млрд грн. Доходи районних бюджетів значно зменшилися і залишаються на низькому рівні: у 2021 році – 0,1 млрд грн, у 2022 році – 0,1 млрд грн, а у 2023 році – 0,1 млрд грн. Доходи бюджету міста Києва демонструють стабільне зростання: у 2021 році – 57,6 млрд грн, у 2022 році – 59,3 млрд грн, а у 2023 році – 69,6 млрд грн.

Зростання доходів бюджетів територіальних громад можна пояснити активною фінансовою децентралізацією та збільшенням власних доходів громад. У 2021-2023 роках доходи збільшилися на 28,6%, що свідчить про успішність фінансової політики на місцевому рівні. Це зростання також відображає підвищення ефективності адміністрування податків та зборів, покращення економічного клімату та підвищення рівня доходів населення, що в свою чергу сприяє збільшенню податкових надходжень. Доходи обласних бюджетів також демонструють зростання, хоча й менш виражене порівняно з територіальними громадами. У період з 2021 по 2023 роки доходи обласних бюджетів зросли на 10,8%. Це свідчить про стабільне фінансування та ефективне управління ресурсами на обласному рівні. Збільшення доходів обласних бюджетів може бути пов'язане з підвищенням економічної активності в регіонах, розширенням бази оподаткування та зростанням державних дотацій та субвенцій, спрямованих на підтримку регіонального розвитку. Значне зменшення доходів районних бюджетів можна пояснити реформами децентралізації, які призвели до передачі більшості повноважень та фінансових ресурсів на рівень територіальних громад та обласних бюджетів. Зменшення фінансової спроможності районних бюджетів відображає зниження їхньої ролі у фінансовій системі місцевого самоврядування.

Доходи бюджету міста Києва демонструють стабільне зростання, що відображає розвиток столиці, збільшення податкових надходжень та економічну активність. Зростання доходів бюджету міста Києва з 57,6 млрд грн у 2021 році до ефективного управління фінансовими ресурсами.

Загальне зростання доходів бюджетів територіальних громад з 2021 по 2023 рік становить:

З

р Доходи обласних бюджетів зросли з 53,6 млрд грн у 2021 році до 59,4 млрд грн у 2023 році:

з

р Доходи бюджету міста Києва зросли з 57,6 млрд грн у 2021 році до 69,6 млрд грн у 2023 році:

в

р Динаміка доходів за видами місцевих бюджетів без трансфертів за період 2021-2023 років показує позитивну тенденцію до зростання, особливо для бюджетів територіальних громад. $\frac{59,4}{53,6} - 1 = 0,108 = 10,8\%$ стабільність доходів обласних бюджетів свідчить про ефективне фінансове управління на цьому рівні. Незначні доходи районних бюджетів підтверджують тенденцію до передачі фінансових ресурсів на інші рівні наповнювача. $\frac{69,6}{57,6} - 1 = 0,208 = 20,8\%$ доходів бюджету міста Києва вказує на позитивну економічну динаміку в столиці. Для забезпечення подальшого успішного розвитку необхідно підтримувати та вдосконалювати фінансову політику, сприяти зростанню доходів місцевих бюджетів та забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток регіонів. Загальне зростання доходів бюджетів територіальних громад з 2021 по 2023 рік становить 28,6%. Доходи обласних бюджетів зросли з 53,6 млрд грн у 2021 році до 59,4 млрд грн у 2023 році, що становить 10,8%. Доходи бюджету міста Києва зросли з 57,6 млрд грн у 2021 році до 69,6 млрд грн у 2023 році, що становить 20,8%.

Аналіз структури доходів державного та місцевих бюджетів України дозволяє оцінити фінансову автономію різних рівнів бюджетної системи, а також визначити основні напрямки фінансової політики держави (рис.2.5.)

Рисунок. 2.5. - Структура доходів державного та місцевих бюджетів України

Джерело: складено на основі [24]

Загальний обсяг доходів державного бюджету значно перевищує обсяг доходів місцевих бюджетів. Державний бюджет значною мірою формується за рахунок податкових надходжень, міжнародних грантів та інших джерел. Місцеві бюджети, у свою чергу, мають значну залежність від податків на доходи фізичних осіб і субвенцій з державного бюджету.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) - цей податок є основним джерелом доходів для місцевих бюджетів, що забезпечує 289,4 млрд грн, тоді як державний бюджет отримує 206,9 млрд грн. Частка ПДФО у доходах місцевих бюджетів становить:

$$\times 100\% = 58,3\%.$$

Це свідчить про високий рівень залежності місцевих бюджетів від ПДФО.

Державний бюджет отримує 143,8 млрд грн від податку на прибуток підприємств, що значно більше порівняно з 15,5 млрд грн, які надходять до місцевих бюджетів. Частка цього податку у державному бюджеті складає близько 90,3%, що відображає централізований характер цього джерела доходів.

Податок на додану вартість (ПДВ) є важливим джерелом доходів державного бюджету. ПДВ з ввезених товарів забезпечує 366,2 млрд грн, а ПДВ з вироблених товарів – 214,6 млрд грн. Разом ці два види ПДВ формують значну частку податкових надходжень державного бюджету.

Державний бюджет отримує 167,3 млрд грн від акцизів, тоді як місцеві бюджети отримують лише 8,4 млрд грн. Частка акцизу у державному бюджеті значно перевищує відповідний показник для місцевих бюджетів, становлячи близько 95,2%.

Міжнародні гранти державний бюджет отримує значні надходження у вигляді міжнародних грантів, які складають 433,3 млрд грн. Місцеві бюджети отримують лише 0,2 млрд грн. Таким чином, частка міжнародних грантів у державному бюджеті є домінуючою, складаючи близько 99,95%.

Державний бюджет отримує 70,7 млрд грн від власних надходжень бюджетних установ, тоді як місцеві бюджети отримують 20,2 млрд грн. Частка власних надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів складає приблизно

Державний бюджет отримує 56,1 млрд грн від рентної плати за надра, а місцеві бюджети – 4,2 млрд грн. Частка цього джерела у державному бюджеті становить близько 93%.

Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам складають значну частку доходів місцевих бюджетів, становлячи 127,1 млрд грн. Це показує, що місцеві бюджети значною мірою залежать від фінансової підтримки держави.

Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам, дотації складають 43,8 млрд грн, що також свідчить про необхідність фінансової підтримки місцевих бюджетів з боку держави.

Реверсна дотація та субвенції з місцевих бюджетів до державного бюджету - місцеві бюджети передають 36 млрд грн до державного бюджету, що може відображати механізми фінансового вирівнювання.

Інші неподаткові надходження та доходи від власності. Державний бюджет отримує 26,6 млрд грн від інших неподаткових надходжень, тоді як місцеві бюджети отримують 1,8 млрд грн. Доходи від власності становлять 16,8 млрд грн для державного бюджету.

Єдиний податок забезпечує 55,8 млрд грн для місцевих бюджетів. Екологічний податок складає 3 млрд грн для державного бюджету і 1,3 млрд грн для місцевих бюджетів.

Аналіз структури доходів державного та місцевих бюджетів України демонструє значну залежність місцевих бюджетів від податку на доходи фізичних осіб та субвенцій з державного бюджету. Державний бюджет, у свою чергу, забезпечується значними надходженнями від ПДВ, податку на прибуток підприємств, акцизів та міжнародних грантів. Це підкреслює важливість розподілу фінансових ресурсів та необхідність ефективного управління бюджетними коштами для забезпечення стабільного економічного розвитку країни.

Представлений в таблиці 2.2. аналіз динаміки видатків у різних секторах місцевих бюджетів за 2018-2023 роки дозволяє оцінити зміни у фінансуванні ключових галузей, таких як державне управління, громадський порядок, безпека та судова влада, житлово-комунальне господарство та освіта.

Таблиця 2.2. – Динаміка видатків у різних секторах місцевих бюджетів за 2018-2023 рр.

Рік	Державне управління (млрд грн)	Зміна	Громадський порядок, безпека та судова влада (млрд грн)	Зміна	Житлово-комунальне господарство (млрд грн)	Зміна	Освіта (млрд грн)	Зміна
2018 рік								
2019 рік								
2020 рік								
2021 рік								
2022 рік								
2023 рік								

Джерело: складено на основі [25]

Видатки на державне управління зазнали значних змін протягом аналізованого періоду. У 2018 році цей показник становив 209,4 млрд грн. У 2019 році видатки знизилися до 167,6 млрд грн, що становить зменшення на 20%. У 2020 році відбулося ще більш значне скорочення до 89,7 млрд грн, що відповідає зменшенню на 46% порівняно з попереднім роком. У 2021 році видатки залишалися майже на тому ж рівні, зменшившись на 4% до 86,3 млрд грн. У 2022 році спостерігалось подальше зниження на 22% до 67,2 млрд грн. Проте у 2023 році видатки різко зросли на 78% до 119,7 млрд грн.

Зменшення видатків на державне управління у період з 2018 по 2022 роки можна пов'язати з оптимізацією управлінських витрат та впровадженням реформ, спрямованих на підвищення ефективності державного апарату. Наприклад, можливе впровадження цифрових технологій та автоматизація процесів могли знизити потребу в ручній праці та адміністративних витратах. Зростання видатків у 2023 році, ймовірно, пов'язане з необхідністю підвищення фінансування для реалізації нових державних програм та ініціатив, а також з відновленням економічної активності після кризових явищ, включаючи наслідки повномасштабної війни, що розпочалася в 2022 році.

Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу показують позитивну динаміку. У 2018 році вони становили 1,1 млрд грн. У 2019 році видатки зросли на 13% до 1,3 млрд грн. У 2020 році рівень фінансування залишився незмінним. У 2021 році видатки зросли на 41% до 1,8 млрд грн. У 2022 році відбулося незначне зменшення на 5% до 1,7 млрд грн. У 2023 році видатки зросли на 51% до 16,8 млрд грн.

Зростання видатків у цьому секторі може бути пов'язане з необхідністю підвищення безпеки та зміцненням судової системи в умовах посилення соціально-економічних викликів та забезпечення громадського порядку. Зокрема, у 2021 році значне збільшення фінансування може свідчити про проведення реформ у сфері правопорядку та безпеки, а також про інвестиції в модернізацію матеріально-технічної бази правоохоронних органів. Зростання у 2023 році, ймовірно, пов'язане з потребою посилення внутрішньої безпеки та правопорядку в умовах триваючої війни, що вимагає додаткових ресурсів для підтримання стабільності та забезпечення правопорядку.

Видатки на житлово-комунальне господарство також зазнали значних коливань. У 2018 році видатки становили 30,0 млрд грн. У 2019 році вони зросли на 14% до 34,4 млрд грн. У 2020 році видатки знизилися на 7% до 32,1 млрд грн. Проте у 2021 році видатки різко зросли на 77% до 56,7 млрд грн. У 2022 році спостерігалось зменшення на 28% до 40,6 млрд грн. У 2023 році видатки зросли на 53% до 62,0 млрд грн.

Зростання видатків у 2021 році можна пояснити необхідністю інвестицій у модернізацію інфраструктури та покращення житлових умов населення. Можливе фінансування програм з енергоефективності, модернізації комунальних систем та покращення житлового фонду. Зменшення у 2022 році може бути пов'язане з обмеженням фінансових ресурсів у зв'язку з початком повномасштабної війни та переглядом пріоритетів у фінансуванні. Зростання у 2023 році свідчить про відновлення інвестицій у житлово-комунальний сектор, що може бути пов'язане з

реалізацією нових проєктів та програм відбудови інфраструктури після руйнувань, спричинених воєнними діями.

Видатки на освіту демонструють стійке зростання. У 2018 році видатки становили 165,7 млрд грн. У 2019 році вони зросли на 13% до 187,1 млрд грн. У 2020 році видатки зросли на 7% до 199,4 млрд грн. У 2021 році видатки на освіту зросли на 25% до 249,1 млрд грн. У 2022 році відбулося зменшення на 7% до 232,3 млрд грн. У 2023 році видатки зросли на 7% до 248,2 млрд грн.

Стійке зростання видатків на освіту підкреслює важливість цього сектора для місцевих бюджетів та свідчить про пріоритетність інвестицій у людський капітал. Зростання фінансування у 2019-2021 роках може бути пов'язане з реалізацією освітніх реформ, покращенням матеріально-технічної бази закладів освіти та підвищенням заробітної плати педагогічних працівників. Зменшення у 2022 році може свідчити про економічні труднощі, викликані війною, та необхідність перерозподілу коштів на інші критичні потреби. Проте зростання у 2023 році вказує на відновлення інвестицій у сектор освіти, що є ключовим для довгострокового соціально-економічного розвитку країни.

2.3. Оцінка фінансів місцевого господарства та їх вплив на економічний розвиток України

Фінанси місцевого господарства відіграють важливу роль у забезпеченні економічного розвитку регіонів та країни в цілому. Ефективне управління місцевими фінансовими ресурсами сприяє підвищенню якості життя населення, розвитку інфраструктури та економічного зростання

Оцінка фінансів місцевого господарства України за період 2018-2023 років показала значні зміни в доходах і видатках місцевих бюджетів, обумовлені як економічними реформами, так і впливом зовнішніх факторів, зокрема війни, яка почалася у 2022 році, таблиця 2.3. представляє собою опис показників та їх впливу на економічний розвиток України.

Таблиця 2.3. – Оцінка фінансів місцевого господарства та їх вплив на економічний розвиток України

Показник	Вплив на економічний розвиток	Обґрунтування
Структура доходів місцевих бюджетів	Висока частка ПДФО забезпечує стабільність, субвенції підтримують бюджети в кризові часи	У 2023 році ПДФО склав 289,4 млрд грн, єдиний податок – 55,8 млрд грн, субвенції – 127,1 млрд грн, дотації – 43,8 млрд грн. Висока частка ПДФО свідчить про важливість трудових доходів, субвенції та дотації стабілізують бюджети під час війни
Динаміка доходів місцевих бюджетів	Стабільне зростання доходів дозволяє ефективно планувати бюджети, але коливання вимагають адаптації	Доходи зросли з 400 млрд грн у 2018 році до 450 млрд грн у 2023 році. У 2022 році доходи знизилися до 420 млрд грн через війну, підкреслюючи необхідність фінансової підтримки
Динаміка видатків місцевих бюджетів	Інвестиції в інфраструктуру та безпеку стимулюють розвиток, зменшення витрат під час кризи вимагає перерозподілу ресурсів	Видатки на державне управління зменшились з 209,4 млрд грн у 2018 році до 67,2 млрд грн у 2022 році, але зросли до 119,7 млрд грн у 2023 році. Видатки на безпеку зросли з 1,1 млрд грн у 2018 році до 16,8 млрд грн у 2023 році через війну
Фінансова автономія місцевих бюджетів	Автономія забезпечує гнучкість і ефективність управління, знижує залежність від субвенцій	Власні доходи складають 360 млрд грн із загальних доходів у 450 млрд грн у 2023 році, забезпечуючи 80% автономії. Це дозволяє місцевим органам влади краще реагувати на місцеві потреби
Інвестиції в інфраструктуру	Інвестиції покращують умови життя і привабливість для бізнесу	Видатки на житлово-комунальне господарство зросли з 30,0 млрд грн у 2018 році до 62,0 млрд грн у 2023 році. Інвестиції в інфраструктуру допомагають відновлювати зруйновані війною об'єкти та покращувати якість життя
Підтримка освіти	Інвестиції в освіту підвищують кваліфікацію робочої сили, сприяють інноваціям і залученню інвестицій	Видатки на освіту зросли з 165,7 млрд грн у 2018 році до 248,2 млрд грн у 2023 році. Постійне збільшення фінансування освіти підвищує рівень кваліфікації кадрів, що важливо для відновлення економіки після війни
Безпека та правопорядок	Високі витрати на безпеку забезпечують стабільність і правопорядок, що важливо для розвитку економіки	Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу зросли з 1,1 млрд грн у 2018 році до 16,8 млрд грн у 2023 році. Високі видатки забезпечують стабільність і правопорядок, що є необхідним для економічного розвитку в умовах війни

Джерело: власна розробка

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) залишається основним джерелом доходів місцевих бюджетів. У 2023 році ПДФО становив 289,4 млрд грн, що

підкреслює важливість трудових доходів для стабільності місцевих бюджетів. Єдиний податок, який забезпечив 55,8 млрд грн, є стабільним джерелом надходжень від малого бізнесу. Субвенції та дотації з державного бюджету, які складають 127,1 млрд грн і 43,8 млрд грн відповідно, забезпечують необхідну фінансову підтримку в кризові періоди, зокрема під час війни.

Доходи місцевих бюджетів демонструють загальну тенденцію до зростання, з 400 млрд грн у 2018 році до 450 млрд грн у 2023 році. Однак у 2022 році спостерігалось зниження доходів до 420 млрд грн через вплив війни. Це підкреслює необхідність фінансової підтримки та адаптації бюджетних стратегій у кризові періоди для забезпечення стабільності доходів.

Видатки місцевих бюджетів зазнали значних коливань залежно від пріоритетів і кризових умов. Видатки на державне управління зменшилися з 209,4 млрд грн у 2018 році до 67,2 млрд грн у 2022 році, але у 2023 році зросли до 119,7 млрд грн. Видатки на безпеку значно зросли з 1,1 млрд грн у 2018 році до 16,8 млрд грн у 2023 році через війну. Це свідчить про підвищений пріоритет безпеки та необхідність перерозподілу ресурсів у кризові періоди.

Високий рівень фінансової автономії місцевих бюджетів забезпечується значною часткою власних доходів, що складають 360 млрд грн із загальних доходів у 450 млрд грн у 2023 році (80% автономії). Це дозволяє місцевим органам влади гнучко та ефективно управляти фінансовими ресурсами, знижуючи залежність від субвенцій і дотацій, що особливо важливо в умовах війни.

Інвестиції в житлово-комунальне господарство відіграють важливу роль у покращенні умов життя населення та підвищенні привабливості регіонів для бізнесу та інвесторів. Видатки на житлово-комунальне господарство зросли з 30,0 млрд грн у 2018 році до 62,0 млрд грн у 2023 році. Ці інвестиції допомагають модернізувати комунальну інфраструктуру та відновлювати зруйновані війною об'єкти.

Стійке зростання видатків на освіту підкреслює важливість інвестицій у розвиток людського капіталу. Видатки на освіту зросли з 165,7 млрд грн у 2018 році до 248,2 млрд грн у 2023 році. Інвестиції в освіту підвищують кваліфікацію робочої

сили, сприяють залученню інвестицій та розвитку інновацій, що є важливим для довгострокового економічного зростання, особливо в умовах війни.

Зростання видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу в умовах війни підкреслює важливість забезпечення стабільності та правопорядку для економічного розвитку регіонів. Видатки на ці цілі зросли з 1,1 млрд грн у 2018 році до 16,8 млрд грн у 2023 році. Високі видатки на безпеку забезпечують стабільність та правопорядок, що є необхідним для економічного розвитку в умовах війни.

Фінанси місцевого господарства України зазнали значних змін протягом аналізованого періоду. Війна, що почалася у 2022 році, суттєво вплинула на динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів. Незважаючи на труднощі, місцеві бюджети продемонстрували високу адаптивність та здатність до відновлення. Висока фінансова автономія місцевих бюджетів, значні інвестиції в інфраструктуру та освіту, а також підвищення видатків на безпеку свідчать про важливість стратегічного управління фінансами для забезпечення стабільного економічного розвитку в умовах кризи. Ці заходи сприяють створенню сприятливих умов для відновлення та розвитку економіки України в майбутньому.

У таблиці 2.4. показано виконання державного та місцевого бюджетів України за період з 2018 по 2022 роки. Таблиця включає дані про доходи, видатки та дефіцит або профіцит бюджетів, що дозволяє оцінити фінансовий стан бюджетної системи України.

Таблиця 2.4 – Виконання державного та місцевого бюджетів України, млн грн

Рік		Доходи	Видатки	Дефіцит (-) / Профіцит		Доходи	Видатки	Дефіцит (-) / Профіцит (+)
	Державний бюджет				Місцеві бюджети			

Джерело: складено на основі [22]

Таким чином, як видно з таблиці 2.4, державний бюджет України протягом 2018-2022 років демонструє стабільне зростання доходів, але також і видатків, що призводить до значного дефіциту, особливо в 2022 році. Місцеві бюджети, навпаки,

показують більш стабільну ситуацію з балансом, із дефіцитом у 2018-2020 роках та переходом до профіциту в 2021-2022 роках.

Цей аналіз свідчить про те, що незважаючи на значне збільшення доходів, державний бюджет стикається зі зростаючими витратами, що призводить до дефіциту. Місцеві бюджети, завдяки меншій залежності від зовнішніх факторів, демонструють кращу фінансову стабільність та ефективність у використанні наявних ресурсів. Це підкреслює необхідність перегляду державної фінансової політики з метою зменшення дефіциту та забезпечення більш збалансованого бюджету.

На рис 2.6. показано аналіз дефіциту та профіциту місцевих бюджетів України за період з 2018 по 2022 роки. Цей аналіз дозволяє оцінити, наскільки ефективно місцеві органи влади керують своїми фінансовими ресурсами, і які тенденції можна спостерігати в управлінні місцевими бюджетами.

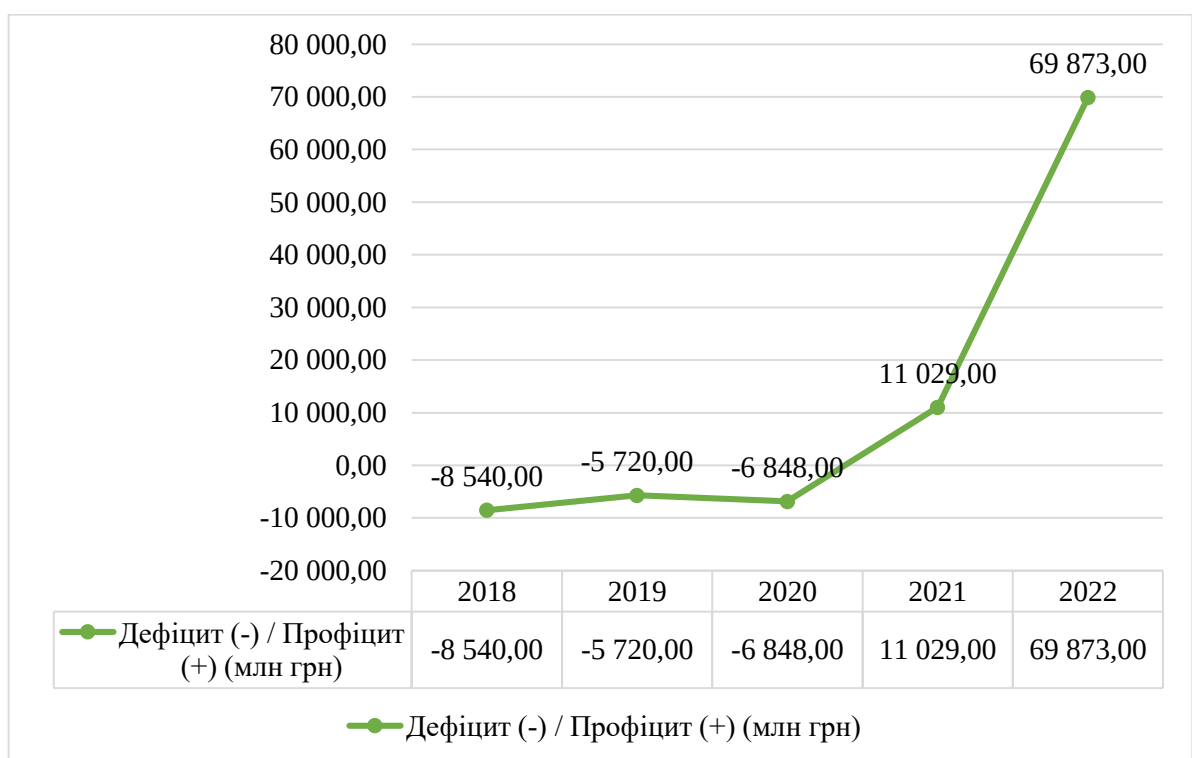

Рисунок 2.6. – Дефіцит/профіцит місцевих бюджетів України, млн грн

Джерело: складено на основі [24]

Таким чином, як видно з рис. 2.6., місцеві бюджети України демонструють значні зміни у фінансовій стабільності протягом аналізованого періоду. У 2018-2020 роках місцеві бюджети мали дефіцит, що свідчить про перевищення видатків над

доходами. Однак у 2021 році ситуація покращилася, і місцеві бюджети перейшли до профіциту, що свідчить про зростання доходів або скорочення видатків. У 2022 році профіцит місцевих бюджетів різко зріс до 69 873,8 млн грн, що може вказувати на значне підвищення доходів або суттєве скорочення витрат.

Цей аналіз підкреслює важливість ефективного управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні та показує, що місцеві бюджети мають потенціал для стабільного фінансового розвитку. Водночас, важливо продовжувати моніторинг та аналіз фінансової ситуації для забезпечення стійкого економічного розвитку регіонів України.

У таблиці 2.5. показано структуру податкових надходжень до місцевого бюджету України за період з 2018 по 2022 роки. Цей аналіз дозволяє оцінити, які види податків є основними джерелами доходів місцевих бюджетів і як змінювались ці надходження протягом аналізованого періоду.

Таблиця 2.5 – Структура податкових надходжень до місцевого бюджету України, млн грн

Податки						Темпи приросту,
ПДВ						
Акциз						
Місцеві податки						
ПДФО						
ППП						
Рента						
Інші податки						

Джерело: складено на основі складено на основі [24]

Таким чином, як видно з таблиці 2.6, основними джерелами податкових надходжень до місцевих бюджетів є ПДФО (податок на доходи фізичних осіб), ПДВ (податок на додану вартість) та місцеві податки. За період 2018-2022 років спостерігається значне зростання надходжень від ПДФО (97,0%) та ПДВ (59,6%).

Натомість надходження від акцизів та інших податків мають тенденцію до зниження, що свідчить про зменшення їх значущості у структурі доходів місцевих

бюджетів. Особливу увагу варто звернути на значне зростання рентних платежів (81,3%), що свідчить про збільшення доходів від використання природних ресурсів.

Частка видатків на ключові сектори у загальних видатках відображає структуру витрат місцевих бюджетів на різні сектори. Цей показник допомагає оцінити, які сектори отримують найбільше фінансування та як змінюються пріоритети місцевих бюджетів протягом часу.

Частка видатків на сектор обчислюється за формулою:

Ч

а Відображає структуру витрат місцевих бюджетів на різні сектори.

с Таблиця 2.6. – Частка видатків на ключові сектори у загальних видатках

Г Рік	Державне управління	Громадський порядок, безпека та судова влада	Житлово-комунальне господарство	Освіта (%)
а				
с				
е				

к Джерело: складено на основі складено на основі [24]

Т Таким чином, як видно з таблиці 2.8, структура видатків місцевих бюджетів на ключові сектори зазнала значних змін протягом 2018-2023 років. Найбільша частка видатків припадала на освіту, що свідчить про високу пріоритетність цього сектору. Водночас, частка видатків на державне управління значно зменшилася, що може свідчити про оптимізацію витрат або перерозподіл фінансування на інші потреби. Частка видатків на житлово-комунальне господарство залишалася відносно стабільною, з незначними коливаннями, тоді як частка видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу залишалася низькою, але з помітним зростанням у 2023 році. Це може вказувати на зміну пріоритетів місцевих бюджетів у відповідь на нові виклики та потреби регіонів.

Л Коефіцієнт фінансової автономії відображає, наскільки місцеві бюджети незалежні від трансфертів з державного бюджету. Цей показник дозволяє оцінити ступінь фінансової самостійності місцевих органів влади.

Коефіцієнт фінансової автономії обчислюється за формулою:

К

о Відображає, наскільки місцеві бюджети незалежні від трансфертів з державного бюджету.

ф Таким чином, як видно з таблиці 2.7, місцеві бюджети України у 2018-2020 роках були повністю незалежні від трансфертів з державного бюджету, що свідчить про їхню фінансову самостійність. Проте в 2021 році коефіцієнт фінансової автономії знизився до 83,3%, що може бути пов'язано зі збільшенням обсягу трансфертів або значним зростанням загальних доходів. У 2022 та 2023 роках коефіцієнт фінансової автономії зріс до 92,2% та 89,5% відповідно, що свідчить про часткове відновлення фінансової самостійності місцевих бюджетів.

Таблиця 2.7. – Коефіцієнт фінансової автономії місцевих бюджетів

Рік	Доходи без трансфертів (млрд грн)	Загальні доходи (млрд грн)	Коефіцієнт фінансової автономії (%)
2018	234,1	234,1	100,0
2019	234,1	234,1	100,0
2020	234,1	234,1	100,0
2021	234,1	281,1	83,3
2022	234,1	253,8	92,2
2023	234,1	262,1	89,5

Джерело: складено на основі складено на основі [24]

о У другому розділі роботи було проведено комплексний аналіз механізму функціонування місцевих фінансів в Україні. За період 2018-2023 років доходи місцевих бюджетів України зросли з 234,1 млрд грн у 2018 році до 441,9 млрд грн у 2023 році, що свідчить про стабільне зростання фінансових ресурсів місцевих громад. Зокрема, найбільший приріст доходів спостерігався у 2021 році, коли вони збільшилися на 21,3%.

В Загальні видатки місцевих бюджетів також зростали, особливо в частині видатків загального фонду, які збільшилися з 422,4 млрд грн у 2021 році до 494,0 млрд грн у 2023 році. Однак спеціальний фонд демонстрував значні коливання, що вказує на потребу більш детального аналізу та оптимізації цих видатків. Частка видатків на ключові сектори у загальних видатках місцевих бюджетів зазнала змін протягом аналізованого періоду. Найбільша частка видатків припадала на освіту, що

і

і

свідчить про високу пріоритетність цього сектору. У 2018 році частка видатків на освіту становила 70,8%, тоді як у 2023 році вона знизилася до 56,2%. Водночас, частка видатків на державне управління значно зменшилася з 89,5% у 2018 році до 27,1% у 2023 році, що може свідчити про оптимізацію витрат або перерозподіл фінансування на інші потреби. Основними джерелами податкових надходжень до місцевих бюджетів є ПДФО (податок на доходи фізичних осіб), ПДВ (податок на додану вартість) та місцеві податки. За період 2018-2022 років спостерігається значне зростання надходжень від ПДФО (97,0%) та ПДВ (59,6%). Надходження від акцизів та інших податків мали тенденцію до зниження, що свідчить про зменшення їх значущості у структурі доходів місцевих бюджетів. Коефіцієнт фінансової автономії відображає, наскільки місцеві бюджети незалежні від трансфертів з державного бюджету. У 2018-2020 роках місцеві бюджети були повністю незалежні від трансфертів, з коефіцієнтом фінансової автономії 100%. У 2021 році цей показник знизився до 83,3%, а у 2022 та 2023 роках зріс до 92,2% та 89,5% відповідно.

Оцінка фінансів місцевого господарства України за період 2018-2023 років показує стабільне зростання доходів місцевих бюджетів та оптимізацію видатків. Основні джерела податкових надходжень залишаються стабільними, з позитивними тенденціями у зростанні доходів від ПДФО та ПДВ. Коефіцієнт фінансової автономії вказує на високий рівень фінансової самостійності місцевих бюджетів, що сприяє ефективному управлінню фінансовими ресурсами та стійкому економічному розвитку регіонів.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід розвитку місцевих фінансів окремих країн-членів Європейського Союзу

Однією з ключових проблем місцевих фінансів в Україні є низький рівень фінансової автономії місцевих бюджетів. Ця проблема є наслідком централізованої системи управління фінансами, де значна частина податкових надходжень акумулюється на центральному рівні, залишаючи місцеві органи влади з обмеженими фінансовими ресурсами.

У розділі 2 були проаналізовані коефіцієнти фінансової автономії місцевих бюджетів України, що продемонстрували низький рівень самостійності місцевих громад у розпорядженні своїми доходами. Для порівняння, у розвинених країнах Європейського Союзу, таких як Польща та Німеччина, місцеві органи влади мають значно вищий рівень фінансової автономії, що дозволяє їм ефективніше вирішувати місцеві проблеми та забезпечувати розвиток громад.

На рисунку 3.1 представлено порівняльний аналіз розподілу податкових надходжень між центральним та місцевими бюджетами в чотирьох країнах: Польщі, Німеччині, Швеції та Україні.

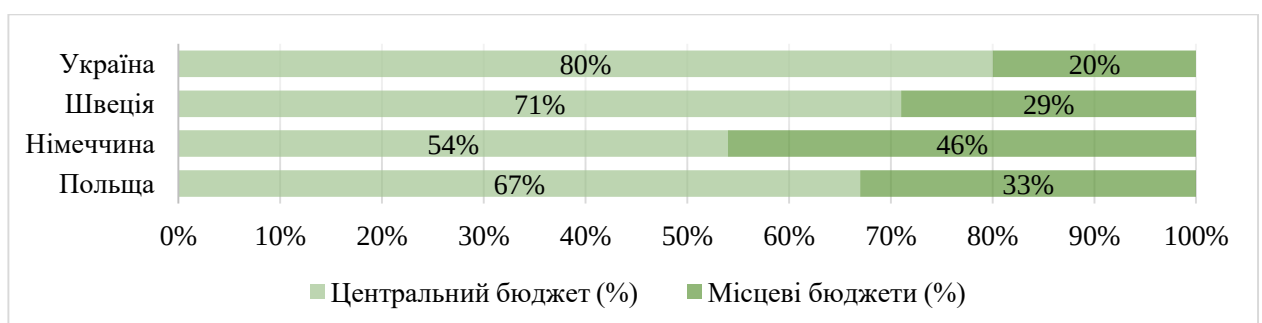

Рисунок 3.1. – Розподіл податкових надходжень між центральним та місцевими бюджетами у Польщі, Німеччині, Швеції та Україні (у %)

Джерело: складено на основі [37;39].

Як видно з рисунку, у розвинених європейських країнах, таких як Польща, Німеччина та Швеція, місцеві бюджети отримують значну частку податкових надходжень, що дозволяє регіонам і громадам мати значний рівень фінансової автономії. Наприклад, у Німеччині та Польщі місцеві органи влади мають в розпорядженні близько 33-46% від загальної суми податкових надходжень, що дозволяє їм більш ефективно управляти своїми ресурсами та задовольняти потреби місцевих громад.

У той же час, в Україні місцеві бюджети отримують лише 20% від загальної суми податкових надходжень, що значно обмежує їх фінансову самостійність і робить їх залежними від трансфертів з центрального бюджету. Така ситуація створює серйозні проблеми для розвитку місцевого самоврядування, оскільки місцеві органи влади мають недостатньо ресурсів для забезпечення якісного надання послуг та реалізації інфраструктурних проектів [32, с.283].

Ця проблема є однією з ключових у контексті реформування місцевих фінансів в Україні. Для підвищення ефективності місцевого самоврядування необхідно забезпечити більшу фінансову автономію місцевих бюджетів, що можливо лише за умови справедливого та прозорого розподілу податкових надходжень між різними рівнями влади.

Недостатнє фінансування ключових секторів, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура, є однією з найгостріших проблем місцевих фінансів в Україні.

Нинішня структура фінансування, яка значною мірою залежить від централізованих трансфертів і обмежених можливостей місцевих бюджетів, негативно впливає на здатність місцевих органів влади забезпечувати належний рівень послуг і розвивати місцеву інфраструктуру. Це створює серйозні перешкоди для сталого розвитку місцевих громад та зменшує якість життя населення.

Для порівняння, у розвинених країнах ЄС, таких як Польща, Німеччина та Швеція, витрати на ці ключові сектори значно вищі як частка від загальних бюджетів, що дозволяє місцевим органам влади ефективніше вирішувати соціально-економічні проблеми на місцях.

Рисунок 3.2. наочно демонструє, як різниця у структурі витрат між Україною та країнами ЄС негативно впливає на ключові сектори в Україні, що підкреслює необхідність реформування системи місцевих фінансів для забезпечення більш ефективного фінансування цих важливих галузей.

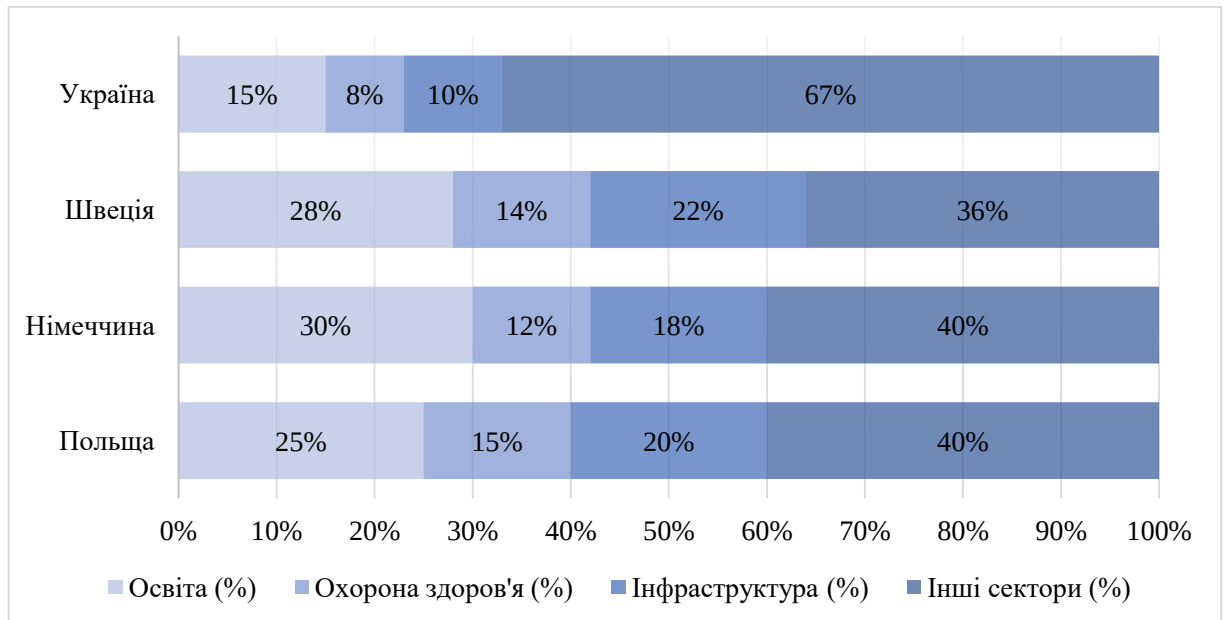

Рисунок 3.2. – Порівняння витрат на ключові сектори в місцевих бюджетах України та країн ЄС (% від загальних витрат місцевих бюджетів)

Джерело: складено на основі [34;39].

У розвинених країнах ЄС значна частина місцевих бюджетів спрямовується на фінансування освітніх закладів, що дозволяє забезпечувати високу якість освіти і доступ до неї. В Україні, через обмежене фінансування, багато шкіл і дитячих садків залишаються в неналежному стані, а доступ до сучасних освітніх ресурсів є обмеженим. У країнах ЄС місцеві бюджети активно фінансують заклади охорони здоров'я, що забезпечує високий рівень медичних послуг на місцевому рівні. Натомість в Україні місцеві органи влади часто не мають достатніх ресурсів для фінансування медичних установ, що призводить до погіршення якості медичних послуг. Розвинуті країни інвестують значні кошти у розвиток місцевої інфраструктури, включаючи дороги, комунікації та житлово-комунальні послуги. Це сприяє економічному зростанню і підвищенню якості життя громадян.

В Україні обмежене фінансування інфраструктурних проєктів призводить до затримок у ремонті доріг, погіршення стану комунікацій і недостатнього розвитку житлово-комунального господарства.

Адаптація міжнародного досвіду до умов України є ключовим етапом у процесі реформування системи місцевих фінансів, зокрема у контексті фінансової децентралізації. Багаторічний досвід розвинених країн, таких як Польща, Німеччина та Швеція, свідчить про те, що ефективна фінансова децентралізація є основою для успішного функціонування місцевого самоврядування та забезпечення сталого розвитку територій. З огляду на це, виникає необхідність адаптувати ці моделі до українських реалій, враховуючи національні особливості та поточний стан економіки.

провадження польської моделі фінансової децентралізації. Польща є однією з найближчих сусідніх країн, яка успішно впровадила модель фінансової децентралізації після реформ 1990-х років. Ключовим елементом цієї моделі є передача значних фінансових повноважень на місцевий рівень, що дозволило місцевим громадам активно впливати на розвиток своїх територій.

Адаптація для України:

- Запровадити механізм, за якого значна частка податків на доходи фізичних осіб (ПДФО) та податків на майно залишається на місцевому рівні, це підвищить фінансову самостійність місцевих громад та зменшить їх залежність від центральних трансфертів.

- Впровадити законодавчі зміни, які б розширили повноваження місцевих органів влади щодо розпорядження бюджетними коштами та управління місцевими податками. Це забезпечить більш ефективне управління ресурсами та стимулюватиме розвиток інфраструктури на місцях.

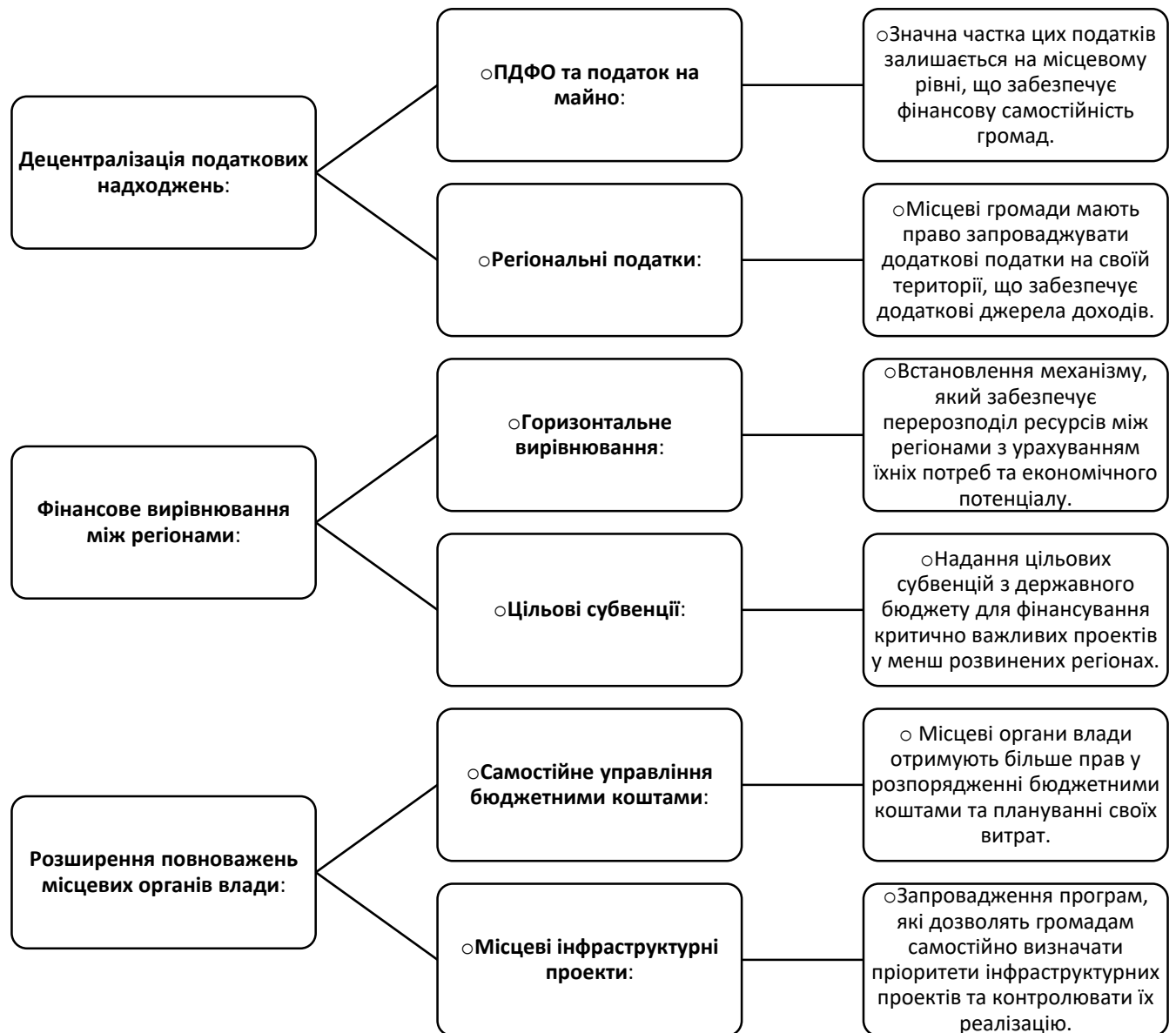

Рисунок 3.3. – Можлива модель фінансової децентралізації в Україні на основі досвіду Польщі

Джерело: власна розробка.

імецька модель фінансового вирівнювання, адже Німеччина є прикладом успішної реалізації механізму фінансового вирівнювання між багатими та менш розвиненими регіонами (Finanzausgleich). Цей механізм дозволяє забезпечити рівномірний розвиток усіх регіонів, зменшуючи диспропорції у фінансових можливостях.

Адаптація для України:

- Запровадити систему, яка б забезпечувала перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами, враховуючи їхні економічні можливості та потреби. Це дозволить вирівняти рівень розвитку регіонів та забезпечити справедливий доступ до фінансових ресурсів.

- Прийняти відповідні законодавчі акти, що встановлюватимуть чіткі правила перерозподілу фінансових ресурсів між регіонами. Це може бути досягнуто шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України.

ведська модель місцевого самоврядування та податкової автономії, бо у Швеції місцеві громади мають значну фінансову автономію, яка забезпечується через високий рівень місцевих податків та можливість самостійного розпорядження отриманими коштами. Це дозволяє громадам ефективно планувати та фінансувати власні проекти розвитку.

Адаптація для України:

- Розширення податкових прав місцевих громад, впровадити можливість для місцевих громад встановлювати власні податкові ставки на певні види місцевих податків. Це дозволить громадам більш гнучко реагувати на економічні зміни та потреби населення.

- Запровадити практику створення місцевих фондів розвитку, які будуть формуватися за рахунок місцевих податків та зборів і спрямовуватимуться виключно на фінансування проектів, що мають значення для конкретної громади.

Можлива модель фінансової децентралізації в Україні, розроблена на основі досвіду Польщі, може включати такі ключові елементи:

Таким чином, адаптація цих міжнародних практик до умов України дозволить не лише підвищити ефективність функціонування місцевих фінансів, але й сприятиме сталому розвитку всіх регіонів країни, забезпечуючи фінансову стабільність та рівноправний доступ до ресурсів для всіх громадян.

3.2. Проблеми та перспективи розвитку місцевих фінансів в Україні

Неефективна структура податкових надходжень до місцевих бюджетів є однією з основних проблем, яка стримує розвиток місцевого самоврядування в Україні. Значна частина податкових надходжень акумулюється на центральному рівні, що залишає місцеві бюджети з обмеженими ресурсами для фінансування своїх потреб. Це призводить до залежності місцевих громад від державних трансфертів і обмежує їх можливості щодо впровадження місцевих програм розвитку.

Додатково, через війну, місцеві бюджети відчують ще більший фінансовий тиск, оскільки потреби у фінансуванні соціальних і відбудовчих програм зростають, а економічна база для оподаткування значно звужується. Це підкреслює необхідність перегляду та реформування структури податкових надходжень для забезпечення більш стабільних та ефективних джерел доходів для місцевих бюджетів.

Таблиця 3.1. – Пропоновані зміни в структурі місцевих податків для України

Поточна структура	Пропоновані зміни
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) (значна частина залишається на центральному рівні)	Збільшити частку, яка залишається на місцевому рівні, щоб стимулювати місцеві бюджети.
Єдиний податок є одним із небагатьох стабільних джерел доходу для місцевих бюджетів	Залишити незмінним, але запровадити додаткові стимули для малого та середнього бізнесу через місцеві податкові пільги)
Акцизи (більша частина акцизних зборів надходить до державного бюджету)	Відсоток акцизних зборів на місцеві товари (алкоголь, тютюн) збільшити на користь місцевих бюджетів)
Податок на майно (Наразі частка цього податку не є суттєвою)	Податок на майно (ввести диференційовану шкалу податку на майно, з акцентом на збільшення надходжень від комерційної нерухомості)
Екологічний податок (значна частина спрямовується на центральний рівень)	Екологічний податок (залишати більше коштів на місцевому рівні для фінансування екологічних програм та відновлення інфраструктури)

Джерело: власна розробка.

Отже, пропонується збільшити частку цього податку, яка залишається на місцевому рівні. Це дозволить місцевим бюджетам отримати більше коштів на фінансування місцевих ініціатив, що особливо важливо в умовах, коли фінансування з центрального бюджету є нестабільним.

Враховуючи, що єдиний податок є стабільним джерелом доходу, важливо зберегти його на поточному рівні, але з додатковими стимулами для малого та середнього бізнесу. Це сприятиме економічному розвитку регіонів та збільшенню бази оподаткування. Перегляд структури розподілу акцизів може значно покращити фінансову спроможність місцевих бюджетів, особливо в регіонах з розвиненою торгівлею алкогольними та тютюновими виробами.

Запровадження диференційованої шкали податку на майно дозволить збільшити надходження до місцевих бюджетів від комерційної нерухомості, що особливо важливо для міст і великих населених пунктів.

В умовах військового конфлікту та екологічних викликів, збільшення частки екологічного податку, що залишається на місцевому рівні, допоможе фінансувати відновлення та захист навколишнього середовища.

Ці пропозиції спрямовані на підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів, зменшення їх залежності від центрального бюджету та створення умов для сталого розвитку місцевих громад.

Таким чином, було детально проаналізовано основні проблеми функціонування місцевих фінансів в Україні, зокрема низький рівень фінансової автономії, недостатнє фінансування ключових секторів та неефективну структуру податкових надходжень. Ці пропозиції покликані підвищити фінансову самостійність місцевих бюджетів, забезпечити ефективне використання бюджетних коштів, а також сприяти збалансованому розвитку всіх регіонів країни.

1. Підвищення рівня фінансової автономії місцевих бюджетів:

Однією з ключових умов сталого розвитку місцевих громад є забезпечення їхньої фінансової автономії. На сьогодні місцеві бюджети України значною мірою залежать від державних трансфертів, що обмежує їхню можливість самостійно розпоряджатися фінансовими ресурсами та ефективно вирішувати місцеві

проблеми. Для подолання цієї залежності необхідно впровадити низку заходів, які сприятимуть підвищенню рівня фінансової автономії місцевих бюджетів.

По-перше, слід значно збільшити частку податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), яка залишається у місцевих бюджетах. На даний момент, відповідно до чинного законодавства, лише частина цього податку надходить на місцевий рівень, що не дозволяє місцевим органам влади повною мірою забезпечити фінансування соціальних програм і місцевих проектів. Запропоновано збільшити частку ПДФО до 70%, що значно підвищить доходи місцевих бюджетів та зменшить їхню залежність від державного бюджету. Для цього необхідно внести відповідні зміни до Бюджетного кодексу України.

По-друге, доцільно запровадити нові регіональні податки, які будуть регулюватися та використовуватися виключно на місцевому рівні. Це може бути податок на комерційну нерухомість, який спрямовуватиметься на розвиток інфраструктури та реалізацію соціальних програм у конкретних громадах. Такий підхід забезпечить додаткові фінансові ресурси для місцевих бюджетів та стимулюватиме економічну активність на місцях.

По-третє, необхідно створити спеціальні фонди розвитку місцевих громад, які будуть фінансуватися за рахунок регіональних податків і зборів. Ці фонди мають бути спрямовані на фінансування великих інфраструктурних проектів, таких як будівництво та реконструкція доріг, шкіл, лікарень та інших об'єктів соціальної інфраструктури. Відповідне законодавче підґрунтя для створення таких фондів можна закріпити через прийняття змін до Закону України «Про місцеве самоврядування».

По-четверте, слід впровадити механізм горизонтального перерозподілу доходів між регіонами, що дозволить зменшити фінансову нерівність між багатими та менш розвиненими громадами. Такий механізм має базуватися на принципах фінансової солідарності та справедливості, забезпечуючи, щоб кожна громада мала достатні ресурси для виконання своїх функцій і задоволення потреб місцевого населення.

Завдяки впровадженню цих заходів можна значно підвищити рівень фінансової автономії місцевих бюджетів, що в свою чергу сприятиме більш ефективному управлінню фінансовими ресурсами на місцевому рівні, покращенню якості надання послуг та забезпеченню сталого розвитку місцевих громад.

Оптимізація фінансування ключових секторів місцевих бюджетів є надзвичайно важливим завданням, особливо в умовах обмежених ресурсів та зростаючих потреб громад. Розподіл бюджетних коштів має бути здійснений таким чином, щоб забезпечити максимальну ефективність використання фінансів та досягнення соціально-економічних цілей.

Враховуючи аналіз, можна запропонувати кілька ключових заходів для оптимізації видатків на основні сектори місцевих бюджетів:

більшення частки фінансування освіти та охорони здоров'я:

Освіта та охорона здоров'я є фундаментальними секторами, які безпосередньо впливають на якість життя населення. Пропонується збільшити частку видатків місцевих бюджетів на ці сектори, зосереджуючи увагу на покращенні інфраструктури, підвищенні якості послуг та забезпеченні доступу до них у всіх регіонах.

ільове фінансування інфраструктурних проектів:

Розвиток інфраструктури є одним з основних чинників економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Пропонується виділити значну частку місцевих бюджетів на реалізацію великих інфраструктурних проектів, таких як ремонт доріг, модернізація системи водопостачання та каналізації, а також розвиток громадського транспорту.

птимізація адміністративних витрат:

Для підвищення ефективності використання бюджетних коштів необхідно провести оптимізацію адміністративних витрат. Це може включати скорочення невиправданих витрат на утримання апарату управління, зменшення бюрократичних процедур та впровадження новітніх інформаційних технологій для автоматизації управлінських процесів.

ідтримка малого та середнього бізнесу:

Місцеві бюджети мають активно підтримувати розвиток малого та середнього бізнесу, який є основою економічного зростання на місцевому рівні. Для цього слід збільшити фінансування програм підтримки підприємництва, створення нових робочих місць та сприяння інноваційним проектам.

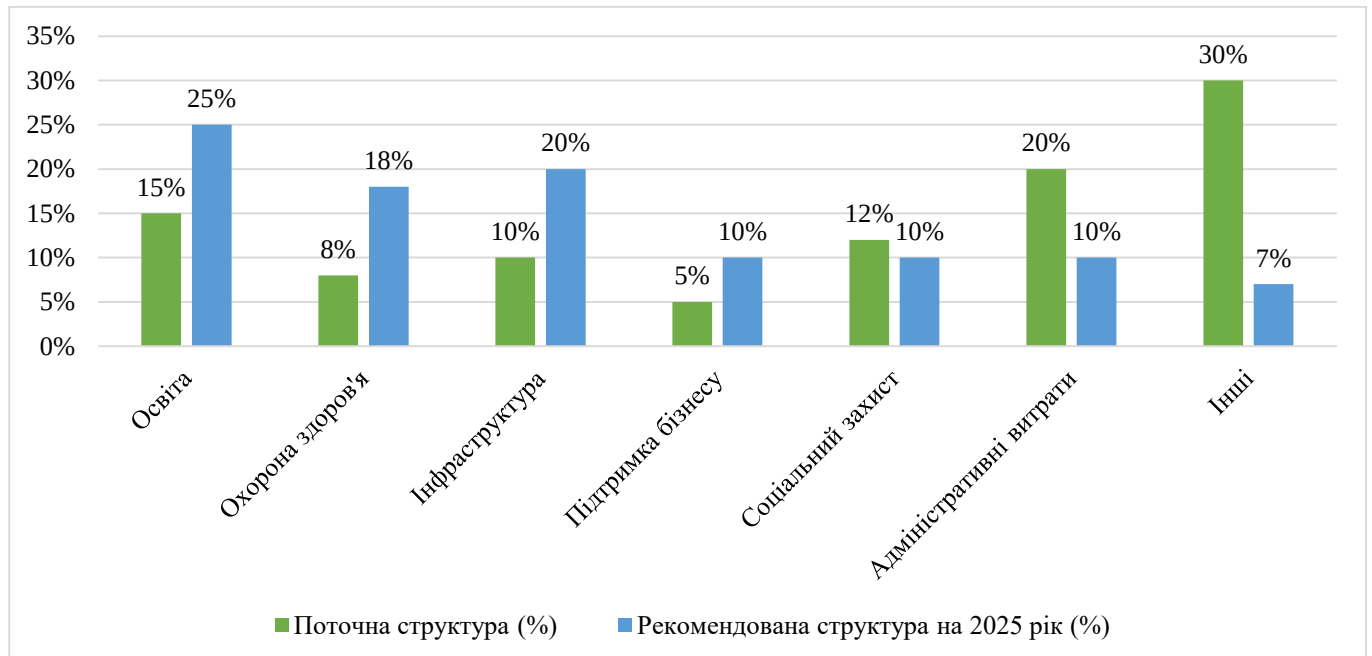

Рисунок 3.4. – Рекомендована структура видатків місцевих бюджетів на 2025 рік
Джерело: власна розробка.

4. Реформування структури податкових надходжень

Для забезпечення сталого фінансового розвитку місцевих громад необхідно переглянути та реформувати структуру податкових надходжень. Існуюча система оподаткування на місцевому рівні не забезпечує достатніх ресурсів для фінансування місцевих програм та проектів.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду та пропозиції щодо адаптації кращих практик до умов України демонструють необхідність системних змін у підході до фінансової децентралізації та оптимізації місцевих бюджетів. Впровадження польської моделі, з її ефективним перерозподілом податкових надходжень і розширенням фінансової автономії місцевих громад, може стати ключовим кроком до підвищення фінансової стійкості українських регіонів. Адаптація німецької системи фінансового вирівнювання дозволить забезпечити рівномірний розвиток усіх регіонів, мінімізуючи диспропорції в їх економічних

можливостях. Водночас шведський підхід до місцевого самоврядування, з його акцентом на податкову автономію та самостійне управління бюджетами, може значно підвищити ефективність використання місцевих фінансів в Україні.

Запропоновані заходи з оптимізації фінансування ключових секторів та реформування структури податкових надходжень сприятимуть підвищенню якості життя громадян, розвитку інфраструктури та зміцненню економічного потенціалу регіонів. Важливим кроком на цьому шляху є законодавче забезпечення фінансової автономії місцевих бюджетів, створення механізмів для ефективного перерозподілу ресурсів та впровадження нових місцевих податків, які б відповідали потребам сучасного суспільства. Реалізація цих заходів дозволить створити ефективну систему місцевих фінансів, яка буде спрямована на сталий розвиток усіх територій України.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з питань місцевих фінансів дозволяє зробити кілька ключових висновків. По-перше, поняття «місцеві фінанси» є багатограним і включає в себе комплекс фінансових відносин, які охоплюють процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування. Вчені по-різному інтерпретують цей термін, проте всі погоджуються, що місцеві фінанси відіграють вирішальну роль у забезпеченні функціонування місцевих органів влади, їх спроможності виконувати покладені на них функції, а також у сприянні соціально-економічному розвитку відповідних територій. Визначення категорії «місцеві фінанси» як системи грошових відносин, які регулюються правом і спрямовані на задоволення суспільних потреб, надає можливість зрозуміти, що основною метою місцевих фінансів є забезпечення фінансової самостійності територіальних громад, що дозволяє їм незалежно приймати рішення щодо використання своїх ресурсів для реалізації пріоритетних проектів.

По-друге, проаналізовані теоретичні підходи до сутності та функціонування місцевих фінансів, такі як фіскальний федералізм, підкреслюють важливість децентралізації та передачі фінансових повноважень на місцевий рівень. Цей підхід акцентує увагу на необхідності збільшення податкових повноважень територіальних громад, що дозволить їм мати більше фінансових ресурсів для реалізації місцевих програм та проектів. Водночас, проблематичними аспектами залишаються недостатня диверсифікація джерел доходів та складнощі у функціонуванні грантової системи підтримки регіонів. Ці проблеми потребують розробки нових механізмів, які дозволять територіальним громадам більш ефективно використовувати наявні фінансові ресурси для забезпечення сталого розвитку та покращення умов проживання населення. Таким чином, розуміння місцевих фінансів як інтегральної частини системи управління державою дозволяє робити висновки щодо необхідності подальшої децентралізації та зміцнення

фінансової автономії місцевих бюджетів, що є передумовою для підвищення ефективності управління на місцевому рівні.

Проведене дослідження підтверджує, що місцеві фінанси є фундаментальним елементом фінансової системи країни. Місцеві бюджети забезпечують фінансову підтримку розвитку регіонів, дозволяючи місцевим органам влади реалізовувати соціально-економічні проєкти та надавати важливі суспільні послуги. Важливість місцевих фінансів для стабільності місцевих громад та їхньої економічної стійкості є беззаперечною.

Аналіз показників доходів місцевих бюджетів за період 2018-2023 років дозволяє зробити висновок, що доходи місцевих бюджетів демонструють стабільне зростання. Зокрема, за цей період вони збільшилися з 234,1 млрд грн до 441,9 млрд грн, що свідчить про ефективність проведених реформ, спрямованих на децентралізацію та збільшення фінансової спроможності місцевих органів влади. Дослідження структури видатків місцевих бюджетів показує, що, незважаючи на загальне зростання видатків, особливо в частині загального фонду, існує необхідність оптимізації використання бюджетних коштів. Коливання видатків спеціального фонду вказують на наявність проблем у плануванні та використанні цих ресурсів, що потребує додаткової уваги для забезпечення сталого розвитку місцевих бюджетів. Зроблено висновок, що фінансова автономія місцевих бюджетів є ключовим фактором їхньої стійкості та здатності ефективно виконувати свої функції. Дані за 2018-2023 роки свідчать про зміцнення фінансової автономії місцевих органів влади, особливо у 2022 році, коли частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету досягла 24,40%. Однак зниження цього показника у 2023 році до 17,80% вказує на необхідність перегляду фінансової політики для підтримки належного рівня фінансової автономії.

Було виявлено низку проблем та викликів, які суттєво впливають на економічну стабільність регіонів, особливо в умовах війни. Аналіз поточного стану місцевих фінансів показав, що незважаючи на значні реформи, багато аспектів фінансового управління залишаються невирішеними. Це насамперед стосується недостатнього рівня фінансової автономії місцевих бюджетів, неефективної

структури податкових надходжень, а також недостатнього фінансування ключових секторів місцевих економік.

Зокрема, дослідження показало, що частка податкових надходжень, яка залишається на місцевому рівні, є недостатньою для забезпечення самостійного фінансування місцевих проектів та програм. Це створює значну залежність місцевих бюджетів від центральних трансфертів, що обмежує можливості місцевого самоврядування у прийнятті рішень та реалізації стратегічних ініціатив. Крім того, поточна структура розподілу видатків на ключові сектори, такі як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура, потребує значної оптимізації для забезпечення більш ефективного використання бюджетних ресурсів.

На основі проведеного аналізу рекомендовано вдосконалити механізми управління місцевими фінансами з метою забезпечення їх більш ефективного використання. Зокрема, необхідно посилити контроль за витратами спеціального фонду, впроваджувати нові підходи до планування бюджетних витрат, а також шукати додаткові джерела доходів для підтримки фінансової стабільності на місцевому рівні. Таким чином, проведений аналіз дозволив виявити основні проблеми функціонування місцевих фінансів в Україні, серед яких ключовими є низький рівень фінансової автономії, недостатнє фінансування стратегічно важливих секторів та неефективна структура податкових надходжень. На основі цього було розроблено низку пропозицій, спрямованих на підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, забезпечення більш ефективного використання бюджетних коштів та стимулювання збалансованого соціально-економічного розвитку всіх регіонів країни. Зокрема, особлива увага приділяється необхідності збільшення частки податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у місцевих бюджетах, запровадженню нових регіональних податків, створенню спеціальних фондів розвитку місцевих громад та впровадженню механізму горизонтального перерозподілу доходів між регіонами.

Крім того, важливим аспектом запропонованих заходів є оптимізація фінансування ключових секторів місцевих бюджетів. Запропоновано збільшити частку фінансування на освіту та охорону здоров'я, що безпосередньо вплине на

покращення якості життя населення. Також, важливо забезпечити цільове фінансування інфраструктурних проєктів, що сприятиме економічному зростанню та модернізації регіонів. Оптимізація адміністративних витрат і підтримка малого та середнього бізнесу мають стати пріоритетами для підвищення ефективності управління місцевими фінансами. Нарешті, реформування структури податкових надходжень на місцевому рівні, орієнтоване на запозичення кращих міжнародних практик, зокрема польської моделі, має забезпечити більш стійкий фінансовий розвиток місцевих громад, що в свою чергу сприятиме зміцненню фінансової децентралізації в Україні.

Таким чином, запропоновані заходи з оптимізації фінансування місцевих бюджетів і реформування податкової системи сприятимуть підвищенню фінансової автономії місцевих громад, покращенню якості надання публічних послуг та забезпеченню сталого економічного розвитку регіонів України. Подальше дослідження цієї теми може бути зосереджене на оцінці ефективності впроваджених реформ у довгостроковій перспективі, а також на розробці додаткових механізмів підтримки фінансової стабільності місцевих бюджетів у контексті поточних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

юджетний кодекс України № 3683-IX від 08.05.2024 — Редакція від 21.06.2024.

U

Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” № 2849-IX від 13.12.2022 — Редакція від 31.03.2023. URL:

Закон України “Про засади державної регіональної політики” № 3668-IX від 2

Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» — Прийняття від U

В 5. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” № 3764-IX від 04.06.2024 — Редакція від 01.07.2024. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” № 562-IX від 0

Закон України “Про співробітництво територіальних громад” № 2867-IX від 12.01.2023 — Редакція від 04.04.2023. URL:

0

Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” № 912-IX від 1

Європейська хартія про місцеве самоврядування м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року 0—

д 10. П

Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки Ъ

В 12. Аналіз вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану: сучасний стан та оцінка нових підходів. URL:

<https://decentralization.ua/news/15207>

д

д

і

13. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik/>

14. Атаманюк-Зелінська У.З. Виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: нові тенденції та закономірності. *Innovation and Sustainability*. 2023. №2. С.38-46

15. Базилевич В.Д., Баластрин Л.О. Державні фінанси: навч. посібн. Київ: Атіка, 2001. 356 с.

16. Березовська С.В. Співвідношення понять “місцеві фінанси” та “фінанси органів місцевого самоврядування”. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. С. 433–441.

уряченко А.Є., Славкова А.А. Реформування енергетичного сектору України для забезпечення сталого розвитку. *Modeling the development of the economic systems*. 2023 (4). С.130–137.

уряченко А. Є. Логвінов П. В. Витоки та успішний досвід використання програмно-цільового методу в бюджетному процесі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : збірник наукових праць, ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Випуск 25. С. 89–94

19. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. Київ: НІОС, 2000. 416с.
озняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с
олкова В. В., Волкова Н. І. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.

22. Гончаренко М.В. Місцеві фінанси як об'єкт публічного управління: сутнісна характеристика та місце у фінансовій системі держави. *Теорія та практика державного управління*. 2021. №2 (73). С.102-110

яченко С.А. Публічні, державні та місцеві фінанси: співвідношення понять. *Державне управління*, 2018, 4(64). С. 59-64

державний веб-портал бюджету для громадян. URL:
<https://openbudget.gov.ua/?month=11&year=2023>

о

н

Фрягін М.В. Етапи розвитку місцевих бюджетів в Україні. Економіка, планування та управління галуз. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.1. С.238-241

Рисоватий А. І., Ткачик Ф. П. Еволюційна парадигма фіскального федералізму: трансформація досвіду США в український децентралізм. Економіка. Бізнесінформ, 2021, № 8, с. 109-107

Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448с

30. Мунько А. Місцеві фінанси: розвиток теоретичних основ. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 2 С.84-92

Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/>

ю

Миконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз /Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 1. С. 283 – 289

Мельничук Т.С. Місцевий бюджет: його сутність та територіальний брендинг як інструмент місцевого розвитку. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 114–118

а

Регіональна політика розділ «Бібліотека» URL: <https://openbudget.gov.ua/>

и

Славкова А. А. Податкові надходження в доходах місцевих бюджетів України та їх вплив на економіку

Славкова А.А., Колісник Д.Р. Інвестиційна привабливість України: реалії в умовах війни та перспективи повоєнної відбудови. Економіка та суспільство. 2023. № 56.

н

ж

д

.

статистичний збірник «Бюджет України 2021» 279 с.

Т

Гревань І. В., Бородін Б. М. Перспективні зрушення регіонального розвитку в умовах воєнних викликів. Наукові перспективи, 2023. № 1(31). С. 190–199.

Федеральне статистичне відомство Німеччини (Destatis). Податкові надходження земель і муніципалітетів 2023. URL: https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html.

Фінансування місцевих інвестиційних проектів: навч. посіб. А. Є. Буряченко, В. І. Козак, Д. А. Леонов, С. О. Москвін та ін. К.: УІРФР, 2019. 500 с

Buriachenko, A., Zhyber, T., Paientko, T. Deliverology Implementation at the Local Government Level of Ukraine / A. Buriachenko, T. Zhyber, T. Paientko // CEUR Workshop Proceedings, 2020, 2732, p. 338-350.

П

О

Д

А

Т

К

О

В

И

Х

Н

А

Д

Х

О

Д

Ж

Е

Н

Ь